

Papoušek versus Lupáč: polemika o výklad basilejských kompaktát z poloviny 15. století

ADAM PÁLKA

Zpečetění a slavnostní vyhlášení kompaktát mezi husity a basilejským koncilem v červenci 1436 představovalo důležitý milník, neboť až do roku 1567 tyto mírové a náboženské smlouvy legalizovaly utrakvismus na území Českého království a Moravského markrabství.¹ Jejich přínos bychom však v žádném případě neměli omezovat pouze na tuto skutečnost, jelikož zejména v 15. století se problematika basilejských kompaktát promítla do celé řady literárních děl či ústních projevů, jejichž autory byli nezřídka významní představitelé konfesních uskupení. S interpretací husitsko-koncilních dohod se tak kupříkladu setkáme u čelního reprezentanta konzervativní strany Prokopa z Plzně,² administrátora katolické konzistoře Hilaria Litoměřického³ či Václava Korandy,⁴ jenž stál naopak v čele konzistoře utrakvistické. K basilejským úmluvám se vyjadřovaly také osobnosti sídlící za hranicemi zemí Koruny české, například římský pontifik Pius II.,⁵ a stranou nezůstali ani příslušníci světského stavu, jak dokládá spis královského podkomořího Vaňka Valečovského.⁶

1) Studie byla zpracována v rámci projektu specifického výzkumu, jehož nositelem je Historický ústav FF MU.

2) Jaroslav PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně: příspěvek k vývoji konzervativní strany husitské*, Praha 1927, s. 260–263 a rovněž s. 224, pozn. 462–467.

3) *Hilaria Litoměřického List králi Jiřímu z Poděbrad*, ed. Antonín PODLAHA, Praha 1931, s. 12, 19, 27, 31–32.

4) *Poselství krále Jiřího do Říma k papeži*, in: AČ VIII, ed. Adolf PATERA, Praha 1888, s. 328–336; *Manuál M. Václava Korandy*, ed. Josef TRUHLÁŘ, Praha 1888, s. 17, 19, 21, 29, 50, 61, 155–157.

5) *Poselství krále Jiřího*, s. 348–353, 360–363.

6) *Traktát podkomořího Vaňka Valečovského proti panování kněžstva*, ed. Jaromír ČELAKOVSKÝ, Praha 1881, s. 18, 22–23; *Akty Jednoty bratrské II*, ed. Jaroslav BIDLO, Brno 1923, s. *248, *253–*254.

Již tento letmý výčet naznačuje, že výklad a chápání kompaktát v období pozdního středověku je tématem velice širokým a komplikovaným, jelikož mezi jednotlivými autory pochopitelně existovaly názorové odlišnosti, ať už se jednalo o interpretaci samotného textu úmluv, otázku naplňování či porušování dohodnutých bodů, nebo vylíčení historických událostí vedoucích ke slavnostnímu aktu roku 1436. Poněvadž obsírné zpracování takové problematiky by spíše než rozsáhlou studii vyžadovalo rovnou celou monografii, zaměřím se v tomto příspěvku na jeden konkrétní příklad „kompaktátní polemiky“, který výtečně ilustruje odlišné tendence v chápání basilejských dokumentů.

Skutečnost, že polemický traktát utrakvisty Martina Lupáče *Sensus seu intellectus compactatorum versus ea contra sinistre intelligentes* byl sepsán jakožto ostrá reakce na spis *Edicio pro declaratione compactatorum et decreti in Basilea facti pro communione unius speciei* z pera katolického konvertity Jana Papouška ze Soběslavi, nebyla doposud v odborné literatuře reflektována. František Michálek Bartoš na konci třicátých let spisek *Sensus seu intellectus compactatorum* mylně považoval za polemiku „proti neznámému tuším projevu nejmenovaného odpovědného diplomata papežského“. ⁷ Historik české reformace správně určil, že Lupáčem byly citovány celé pasáže z jakéhosi katolického spisu, jelikož však patrně nebyl hlouběji obeznámen s obsahem traktátu Jana Papouška, nepovšimnul si, že ony citované věty až na malé odchylky odpovídají právě tvrzením z *Edicia*. ⁸ Bartošův mylný předpoklad nebyl od té doby uveden na pravou míru, což bezpochyby souvisí s téměř nulovým zájmem historiků o Lupáčův výklad kompaktát. ⁹ *Ediciu* byla sice v české i zahraniční historiografii věnována nepatrně větší pozornost, ¹⁰ ale nezdá

7) František Michálek BARTOŠ, *Martin Lupáč a jeho spisovatelské dílo*, Reformační sborník 7, 1939, s. 122. Toto nepřesné tvrzení jsem převzal ve studii Adam PÁLKA, *Super responso Pii pape Martina Lupáče jako pramen k jednáním husitů s basilejským koncilím*, Časopis Matice moravské 126, 2015, s. 30.

8) Srov. František Michálek BARTOŠ, *Počátky kalicha v Čechách*, Časopis musea Království českého 96, 1922, s. 162–163. Je patrné, že Bartoš znal Papouškův spis jen z výrazně zkrácené edice K. Höflera, kde se Lupáčem citované věty až na drobnou výjimku neobjevují.

9) Kromě F. M. BARTOŠ, *Martin Lupáč*, s. 122, 137, najdeme zmínku o traktátu ještě u TĚHOŽ, *České dějiny II/8. Husitská revoluce II. Vláda bratrstev a její pád 1426–1437*, Praha 1966, s. 221–222, pozn. 66, a u Pavla SPUNARA, *Literární činnost utrakvistů v době poděbradské a jagellonské*, Acta reformationem bohemicam illustrantia I, Praha 1978, s. 176. Lupáčův život shrnuli např. Josef JIREČEK, *Rukověť k dějinám literatury české do konce 18. věku*, Praha 1875, s. 477–480; Zdeněk NEJEDLÝ, *Lupáč Martin*, in: Ottův slovník naučný XVI, Praha 1900, s. 464–465; Jiří VANČURA, *Dějiny někdejšího král. města Klatov II/1*, Klatovy 1927, s. 1406–1410.

10) Heinrich BOEHMER, *Magister Peter von Dresden*, Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Altertumskunde 36, 1915, s. 215; J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 205, pozn. 191; Týž, *Husitika vaticánské knihovny v Římě*, Praha 1928, s. 18; Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, Praha 1930 (= České dějiny III/3), s. 53–55; Howard KAMINSKY, *Pius Aeneas among the Taborites*, Church History 28, 1959, s. 291; Josef TŘÍŠKA, *Literární činnost předhusitské university*, Praha 1967, s. 166; Pavel SPUNAR, *Literární pozůstalost M. Jana Papouška ze Soběslavi*, Listy filologické 125, 2002, s. 254–255; Petra MUTLOVÁ, *Rethinking the Dresden School in Prague*, Budapest 2010, s. 20–21 (disertační práce dostupná online z www.etd.ceu.hu/2011/mpmup01.pdf); Petr HLAVÁČEK a kol., *Kaciřská univerzita. Osobnosti pražské utrakvistické univerzity 1417–1622*, Praha 2013, s. 48–49. Historicky laděná část spisu je vydána in *Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen III*, ed. Konstantin HÖFLER, Wien 1866, s. 158–161 (pod čarou). K Papouškově životu viz Anton Ludwig FRIND, *Die Kirchengeschichte Böhmens*

se, že by kterýkoliv z badatelů zabývajících se Papouškovým literárním počinem měl sebemenší tušení o spojitosti s traktátem *Sensus*. Obě díla sama o sobě představují cenný vhled do možné interpretace basilejských kompaktát z pozice katolíka, respektive utrakvisty, nicméně zjištění, že osoba skrytá v úvodu Lupáčovy polemiky pod slovy *quidam hostis Boemorum* je ve skutečnosti Janem Papouškem, zajistě staví traktáty *Edicio* a *Sensus* do úplně nového světa.

Než však přejdeme k ústřední části studie, tedy výkladu o vzniku i obsahu zmínovaných spisů, pokusím se nejprve přiblížit životní osudy Jana Papouška ze Soběslavi i Martina Lupáče, z čehož by mělo být zřejmé, že oba klerikové kromě svých literárních aktivit výrazně zasahovali do dění v českých zemích, a bezesporu se tak řadili k význačným osobnostem polipanské éry.

Životní pouť Jana Papouška, snad soběslavského rodáka,¹¹ je z velké části spjata s pražskou univerzitou a konzervativními husitskými mistry v čele s Janem z Příbramě. Roku 1412 Papoušek úspěšně složil bakalářské zkoušky na filozofické fakultě, získal magisterského titulu následoval o osmnáct let později.¹² Dobu, kdy se Jan ze Soběslavi ideově ztotožnil s umírněným „příbramovským“ křídlem, prozatím není možno blíže určit, lze pouze konstatovat, že poprvé nacházíme Papouška v roli nezpochybnitelného reprezentanta konzervativních utrakvistů v lednu 1434.¹³ Mezi lety 1437–1448 pak můžeme hovořit o pomyslném vrcholu Papouškova života, poněvadž dvakrát dosáhl hodnosti rektora pražského vysokého učení (rektoráty máme doloženy k rokům 1437¹⁴ a 1445¹⁵) a mimo to do značné míry vytěžil z rostoucího

in der Administratorenzeit, Prag 1878, s. 175–176; Jaroslav FIKRLE, *M. Jan Papoušek ze Soběslavi*, in: Ottův slovník naučný XIX, Praha 1902, s. 187; P. SPUNAR, *Literární pozůstalost*, s. 253–254; Jaroslav MACEK, *950 let litoměřické kapituly*, Kostelní Vydří 2007, s. 52–54; P. HLAVÁČEK, *Kacířská univerzita*, s. 47–50.

11) Pokud se nemýlím, v žádném středověkém prameni není Soběslav uvedena jako Papouškovo rodiště, nacházíme pouze přídomek *de Sobieslav*. Je tedy jistější považovat Soběslav za pravděpodobné místo jeho narození, jak činí např. P. SPUNAR, *Literární pozůstalost*, s. 253.

12) *Monumenta historica universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis I. Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585. Pars I*, Pragae 1830, s. 419–420; *Monumenta historica universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis I. Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585. Pars II*, Pragae 1832 (dále MHUCP I/2), s. 8.

13) K tomu viz pozn. 37.

14) *Johannis de Turonis Regestrum actorum in legationibus a sacro concilio in Bohemiam*, in: *Monumenta conciliorum generalium seculi decimi quinti I*, edd. František PALACKÝ – Ernesto BIRK, Wien 1857, s. 862. V literatuře se objevuje informace o rektorátu Papouška v roce 1436. Snad prvním autorem, kdo tento údaj přinesl, byl Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 217. Dle mého názoru se ale Tomek dopustil chyby. Vycházel asi právě z *Johannis de Turonis Regestrum*, s. 862, kde je Papoušek v souvislosti s obsazováním pražských far umírněnými kališníky (r. 1437) titulován jako rektor, přičemž se však mylně domníval, že ono obsazování far spadalo do r. 1436, jak dosvědčuje *Dějepis města Prahy IX*, s. 94, pozn. 91. Tvrzení o rektorátu v roce 1436 převzali i další autoři: J. FIKRLE, *M. Jan Papoušek ze Soběslavi*, s. 187; *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis*, ed. Antonín PODLAHA, Pragae 1912, s. 93; J. TRÍŠKA, *Literární činnost předhusitské university*, s. 166; J. MACEK, *950 let litoměřické kapituly*, s. 54; P. HLAVÁČEK, *Kacířská univerzita*, s. 47. O Papouškovi jako dvojnásobném rektorovi (bez udání let) viz předmluvu edice *Aeneae Silvii Historia Boemica*, edd. Dana MARTÍNKOVÁ et al., úvodní studie František ŠMAHEL, Praha 1998 (= *Fontes rerum Regni Bohemiae I*), s. xxxiii.

15) MHUCP I/2, s. 28.

vlivu konzervativců v centru království, když se po odchodu Rokycany z Prahy stal na dobu jedenácti let farářem týnskému chrámu. Obsazení týnské fary Papouškem 24. dubna 1437 přitom nebylo jediným případem zisku důležitého pražského kostela Příbramovými stoupenci.¹⁶

V posledních letech pražského působení se stal týnský kněz terčem dvou stížností, na jejichž základě by se mohlo zdát, že Jan ze Soběslavi konvertoval ke katolictví. Roku 1446 měli Papoušek a členové pražské kapituly zaslat míšenskému biskupovi Janovi listy, v nichž ho žádali, aby nesvětil příšedší mistry, bakaláře a studenty na kněžství, pokud se nezřeknou podávání laikům podobojí.¹⁷ O dva roky později byl Papoušek označen za jednoho z příslušníků pražského kléru, kteří údajně využili návštěvy papežského legáta Juana Karvajala k veřejnému odpřísáhnutí kalicha.¹⁸ Vyžadovalo by nicméně důkladnější rozbor, zda zmíněné případy opravdu ilustrují Papouškův jednoznačný odklon od *sub utraque specie* ještě za pobytu v Praze, jelikož dokumenty osočující pražského faráře mohly realitu tendenčně zkreslit, a nelze zcela pominout skutečnost, že sám Papoušek posléze obvinění ohledně Karvajala odmítnul.¹⁹ Po obsazení Prahy Jiřím z Poděbrad Jan ze Soběslavi svou faru opustil a zakotvil v katolickém Jindřichově Hradci, kde se mimo jiné osobně setkal s budoucím papežem Piem II.²⁰ Ač doba Papouškova přestupu ke straně podjednou zůstává neznámá, nemohlo k ní dojít později než právě v letech hradeckého exilu.²¹ Rovněž není možno určit, kdy Papoušek jihočeské město opustil, nejpozději se tak ale stalo před pražskou korunovací Ladislava Pohrobka (29. října 1453), které se Papoušek zúčastnil jakožto litoměřický probošt.²² V této funkci setrval až do svého úmrtí roku 1455.²³

Zatímco u Papouška nelze o nabytí vysokoškolských titulů pochybovat, v případě újezdského rodáka Martina²⁴ nám prameny nezanechaly jednoznačnou zprávu, zda nějakého univerzitního gradu dosáhl. Na základě jeho značné erudice ale můžeme předpokládat, že na pražském vysokém učení přinejmenším studoval.²⁵ Ve dvacá-

16) Dva dny předtím se stal farářem u sv. Jiljí sám Jan z Příbramě a na počátku května připadl svatojindřišský chrám na Novém Městě Prokopu z Plzně. Viz *Johannis de Turonis Regestrum*, s. 862–863.

17) *Staré letopisy české z vatislavského rukopisu novočeským pravopisem*, ed. František ŠIMEK, Praha 1937, s. 104.

18) AČ II, ed. František PALACKÝ, Praha 1842, s. 238.

19) Tamtéž, s. 239.

20) K tomu viz výklad na s. 51–54.

21) Právě zde vzniklo *Edicio* (k tomu výklad na s. 51), které by jen stěží mohlo být psáno z pozice umírněného utrakvisty.

22) Na základě dnes nezvěstného pramene to uvádí Tomáš PEŠINA Z ČECHORODU, *Phosporus septicornis*, Pragae 1673, s. 237, či Joannes Thomas Adalbertus BERGHAEUER, *Protomartyr Poenitentiae*, Pragae 1736, s. 311.

23) V padesátých letech byl Papoušek zároveň členem svatovítské kapituly, kam měl být dle některých zpráv přijat již kolem roku 1450, tedy ještě v době jindřichohradeckého exilu. Srov. J. T. A. BERGHAEUER, *Protomartyr*, s. 311; A. L. FRIND, *Die Kirchengeschichte Böhmens*, s. 176.

24) K problematice Lupáčova místa narození viz František Michálek BARTOŠ, *O rodiště husitského státníka M. Lupáče*, Jihočeský sborník historický 36, 1967, s. 159–163.

25) Označení *mistr* či *magister* se před Lupáčovým jménem objevuje v pramenech sporadicky, nezřídka se rovněž setkáváme s texty, ve kterých jsou zmíněni Rokycana i Lupáč, přičemž u prvního se akademická hodnost uvádí, zatímco u druhého zcela chybí (např. Zikmundovo privilegium z r. 1435:

tých a třicátých letech kněz Martin, příslušník pražského svazu, výrazně zasahoval do veřejného dění – máme kupříkladu doloženo, že se podílel na svržení Zikmunda Korybutoviče roku 1427,²⁶ a ve třicátých letech se mistrně zhostil role diplomata husitských Čech, kdy byl členem většiny poselstev jednajících s basilejským koncillem. Během období čtyř let tak Lupáč mimo jiné navštívil Cheb, Řezno, Brno, Jihlavu a samozřejmě i Basilej, kam zavítal v rámci třech legací.²⁷ Kromě toho byl v tomto období, konkrétně 21. srpna 1435, nekanonicky zvolen jedním ze dvou „podbiskupů“ Jana Rokycany.²⁸ Roku 1437 byl kališnický kněz donucen opustit svou chrudimskou faru²⁹ a na delší dobu mizí stopy po jeho veřejném působení.

Zásadní obrat přinesla až padesátá léta. Lupáč se ujal farářského úřadu v donedávná táborských Klatovech, kde mimo jiné rozvinul svou literární činnost, jejíž počátky sahají k roku 1428.³⁰ Momentální stav poznání nedovoluje jednoznačně určit, jak se v této době vyvíjely vztahy mezi Lupáčem a voleným arcibiskupem Rokycanou. Bylo by zajisté přínosné tuto skutečnost znát, neboť v období předcházejícím vyhlášení kompaktát k sobě měli oba duchovní poměrně blízko; minimálně je však jisté, že s pražským centrem kališnický literát udržoval styky, což máme doloženo jeho aktivní podporou Jiřího z Poděbrad ve věci české královské volby.³¹ Následující decenium vnáší do Lupáčova života nové impulsy – došlo jednak ke zrušení platnosti kompaktát papežem Piem II., které přimělo někdejšího husitského diplomata k sepsání snad vůbec nejostřejších polemik, jaké z jeho pera

A protož když před naši velebnost předstúpili poslové slovní [..] z duchovních: mistr Jan z Rokycan, Oldřich bakalář z Znojma, Martin z Chrudimě... CIM I, ed. Jaromír ČELAROVSKÝ, Praha 1886, s. 217). Na druhou stranu nelze pominout, jak Lupáče popisují některé koncilní prameny. V *Historia Gestorum se často vyskytuje spojení magister Martinus* (např. *de Egra venerat dictus magister Martinus nuncius Bohemorum...* viz *Joannis de Segovia Historia Gestorum generalis synodis Basiliensis*, in: *Monumenta conciliorum generalium seculi decimi quinti II*, ed. Ernesto Birk, Wien 1873, s. 595) a ještě zajímavější je pasáž *ambasiatores Bohemorum, videlicet Mathias laicus literatus, Procopius magister in artibus et Martinus baccalarius in artibus...* Viz *Tagebuchaufzeichnungen zur Geschichte des Basler Concils*, in: *Concilium Basiliense V*, edd. Gustav BECKMANN et al., Basel 1904, s. 61. Snad na základě spisů koncilu označil František ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta. Příběh desíti listin*, Praha 2011, s. 51, Lupáče za mistra svobodných umění. Naopak F. M. BARTOŠ, *O rodiště husitského státníka*, s. 161, se k dosažení akademického gradu Lupáčem staví skepticky, přičemž poukazuje na absenci Lupáče v univerzitních dokumentech.

26) *Výbor z literatury doby husitské I*, edd. Bohuslav HAVRÁNEK et al., Praha 1963, s. 328–329; J. PROKEŠ, *Mistr Prokop z Plzně*, s. 204, pozn. 188.

27) Jeho nejdůležitější vystoupení zachytila *Joannis de Segovia Historia*, s. 428–429, 592–601.

28) AČ III, s. 445–446.

29) *Akty Jednoty bratrské II*, s. 249. Chrudim jako Lupáčovo působíště je zřejmě poprvé uvedena in *Johannis de Ragusio Tractatus quomodo Bohemi reducti sunt ad unitatem ecclesiae*, in: *Monumenta conciliorum I*, s. 223 (tedy k roku 1432). Otázku, v jakém roce se Lupáč farářského úřadu v Chrudimi ujal, snad zodpoví budoucí výzkum.

30) K počátkům Lupáčovy literární činnosti viz František Michálek BARTOŠ, *Postilový sborník Martina Lupáče z let 1928–1931*, Reformační sborník 5, 1934, s. 92–93. Ke klatovským spisům viz Týž, *Cusanus and the Hussite bishop M. Lupáč*, *Communio viatorum* 5, 1962, s. 41–44; *Akty Jednoty bratrské I*, ed. Jaroslav BIDL, Brno 1915, s. 492, pozn. 1. Přesné rozmezí klatovského pobytu Lupáče není známo, jistá jsou léta 1452–1456. Z pozdějšího výkladu vyplývá, že *Sensus* zřejmě rovněž vznikl v západočeském městě.

31) *Staré letopisy české*, s. 145.

vzešly,³² jednak kněz Martin, přesídlivší do východočeské Chotěboře, navázal osobní kontakt s představiteli rodící se Jednoty bratrské, kterou svými myšlenkami bezpochyby ovlivnil.³³ Zatímco Jan Papoušek stál v závěru svého života na pozicích zcela katolických, u Martina Lupáče můžeme v jeho pozdějších letech sledovat stále zřetelnější příklon k radikálnímu utrakvistu, jehož viditelným projevem bylo mimo jiné důsledné odmítání jakýchkoliv ústních disputací s věřícími podjednou.³⁴ V datu Lupáčova úmrtí se prameny rozcházejí, jako věrohodnější se však jeví duben roku 1468.³⁵

O vzájemném vztahu obou mužů prameny nic konkrétního neprozrazují. Ač je pravděpodobné, že o sobě měli nějaké povědomí,³⁶ a můžeme uvažovat i tom, že se střetli osobně,³⁷ nic to nemění na skutečnosti, že při psaní traktátu *Sensus Martin* zjevně vůbec netušil, kdo autorem *Edicia* vlastně je. Odpověď na otázku, zda se Lupáčova reakce k tvůrci *Edicia* dostala a zda v takovém případě Papoušek věděl, kdo ostrou polemiku sepsal, by již byla čirou spekulací, neboť prameny nám v tomto ohledu neposkytují žádné vodítko.

***Edicio* Jana Papouška jako interpretační klíč ke kompaktátům a basilejskému dekretu**

Edicio pro declaratione compactatorum je jedním ze dvou zachovalých spisů Jana ze Soběslavi.³⁸ Třebaže tradičně uváděný název traktátu, jenž se objevuje

32) Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, Praha 1962 (= České dějiny III/4), s. 556–558.

33) Informace o Lupáčovi nám zanechali sami bratrští autoři, např. in *Akty Jednoty bratrské I*, s. 6, 232, 258, 325, 606.

34) Srov. Amedeo MOLNÁR, *Modus disputandi pro fide*, Folia historica Bohemica 4, 1982, s. 161–177.

35) K roku 1466 se přiklonil František Michálek BARTOŠ, *M. Lupáč a Jednota bratrská*, Křesťanská revue 32, 1965, s. 89–91, zatímco Bohumil RYBA, *Latinské oslavné verše na čelné utrakvisty*, Zprávy Jednoty klasických filologů 6, 1964, s. 12–13, považuje za pravděpodobnější rok 1468. Zde je na s. 12 otištěn text chronostichu kladoucího Lupáčovu smrt k roku 1466. Ohledně roku 1468 viz Prokop LUPÁČ z HLAVÁČOVA, *Rerum Boemiarum Ephemeris, Sive Kalendarium Historicum*, Pragae 1584 (ke 20. dubnu).

36) Je možno uvažovat, že nějaké informace o Papouškovi měl Lupáč od Rokycany, jenž s Janem ze Soběslavi roku 1430 složil magisterské zkoušky (viz MHUCP I/2, s. 8). Naopak existence Lupáče, v Praze zvoleného biskupa a veledůležitého husitského diplomata, jenž se jedné legace účastnil po boku konzervativce Prokopa, by jen stěží unikla Papouškovi.

37) Nabízí se zejména pražská jednání s koncilem na přelomu let 1433–1434. V lednu 1434 byl Papoušek spolu s dalšími mistry přijat basilejskými zpět v jednotu církve (viz *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges in den Jahren 1419–1436 II*, ed. František PALACKÝ, Praha 1873, s. 401–402), což nasvědčuje, že se již nějakou dobu po boku Příbrama či Prokopa s legáty v Praze stýkal, ač jej prameny výslovně nejmenují. Legáti by totiž asi sotva přijímali zpět do lůna církve někoho, koho by osobně nepoznali. Je tedy možné, že během husitsko-koncilních jednání se Lupáč, aktivní účastník pražského dějství, s Janem střetl.

38) Nalezení dosud neznámé redakce v rukopisu pražské Národní knihovny, XIV G 20, kde je do *Edicia* zakomponováno i *Quaerelae de motibus Bohemiae* (známé jinak z rukopisu NK I G 11, odkud jej vydal Johann LOSERTH, *Zur Geschichte der Hussitischen Bewegung*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 29, 1891, s. 292–295), by sice mohlo zpochybnit názor, že *Quaerelae* tvoří samostatný celek, vzhledem k absenci Papouškových „nářků“ v jiných zněních *Edicia* se ovšem zdá, že v rukopisu G došlo k dodatečnému propojení obou spisů. *Edicio* se zachovalo minimálně ve čtyřech redakcích: NK Praha, XI C 8, fol. 296r–305v (opis Oldřicha Kříže dokončený 30. 5. 1465); NK Praha, XIV G 20, fol. 126r–136v (vůbec nejdelší verze, do níž bylo oproti jiným spisům zahrnuto

v opise Oldřicha Kříže z Telče (1465), naznačuje, že autor se z větší části zaměřil na interpretaci kompaktát a basilejského výnosu *Ut lucidius videatur*, zdaleka nejvíce místa ve spise zabírá teologicky laděné pojednání o svatém přijímání, kde Papoušek cituje celou řadu autorit ve snaze obhájit učení o dostatečnosti jedné způsoby pro laiky. Nás však v této studii budou primárně zajímat pasáže, k nimž později zaujal odmítavé stanovisko Lupáč, čímž mám na mysli právě výklad úzce spjatý s basilejskými kompaktáty.

Roli jakéhosi uvedení do problematiky husitsko-katolických úmluv hraje v úvodu Papouškova pojednání delší pasáž, v níž se pisatel pokusil vyložit vznik a vývoj českého reformního hnutí až do uzavření kompaktát, přičemž zde husitství staví do těsné souvislosti s valdenstvím. Dle Papouškova mylného názoru se k „valdenské sektě“ řadil anglický reformátor Jan Viklef, a právě značná popularita jeho spisů v českém prostředí měla způsobit, že do středoevropského království začali proudit učenci z Drážďan, Pikardie či Anglie, kteří svým bludným učením nakazili *regnum Bohemie*.³⁹ Důsledkem této nákazy pak bylo zavedení obnoveného přijímání podobojí v Praze. Papoušek doplňuje, že zastánci nového učení začali veřejně kázat o nemožnosti dosáhnout bez kalicha spásy, což vedlo k rozšíření této praxe na dítku, a rovněž hlásali názor o svatokrádežném charakteru subunitního přijímání. Za důležitý zlom považuje Jan ze Soběslavi rok 1419 a smrt Václava IV., jelikož po této události se v Čechách etablovalo tábořské bratrstvo, které je autorem traktátu *de facto* ztotožněno se *secta Valdensium seu Wiclefistarum*.⁴⁰ Nepřekvapí, že v *Ediciu* jsou táborité podrobeni nesmiřitelné kritice, při které Papoušek zmiňuje kupříkladu výrazné zastoupení nemajetných osob v řadách bratrstva a ničení kostelů, klášterních budov či posvátných obrazů husitskými radikály. Neopomínají přitom zdůraznit některé liturgické zvláštnosti husitského Tábora – neoholení a „neobřadně“ odění kněží, absence vysvěcených kaplí nebo kostelů, zavržení očištěnce či nerepektování svátků.

jak *Quaerelae*, tak i *articuli erronei* basilejského koncilu in *Johannis de Ragusio Tractatus*, s. 273–274; spis, dle údaje na fol. 136v dokončený roku 1467, byl součástí kodexu Václava z Chrudimí); Moravský zemský archiv Brno, fond E 6 (Benediktini Rajhrad), H d 36, fol. 121r–135v (z důvodu vytržených folií nepatrně kratší než Křížův opis, součást sborníku z druhé poloviny 15. stol.); Biblioteca apostolica Vaticana, Vat. Lat. 2973, fol. 177v–178v, 235r–237v (výrazně zkrácená redakce, rukopis datován do druhé poloviny 15. století). Pražské rukopisy jsem nahlížel přes <http://www.manuscriptorium.com>. Srov. P. SPUNAR, *Literární pozůstalost*, s. 255, kde však není zohledněn pražský rukopis XIV G 20 a u brněnské redakce je uvedeno: „V starší literatuře uváděná signatura H b 11 (f. 121r sq.) je podle sdělení MZA ze dne 7. 12. 2001 chybná; lze jen odkázat na opis V. Sokola (pol. 20. stol.) v Archivu Českobratrské církve evangelické v Praze.“ Ve starší literatuře se mi bohužel podařilo dohledat jen údaje o rukopisech XI C 8 a Vat. Lat. 2973. Rovněž o údajném Sokolově opise jsem žádné informace nenašel a dle sdělení Ústředního archivu ČCE z 20. 11. 2015 se v této instituci nenachází (obdobnou odpověď jsem 9. 2. 2016 obdržel od Církve československé husitské).

39) Papouškův pohled na původ kalicha je pochopitelně zavádějící, neboť původcem obojí způsoby byl Jakoubek ze Stříbra. K této problematice např. Helena KRMÍČKOVÁ, *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*, Brno 1997, s. 120–123.

40) Ztotožnění táboritů s představiteli valdenství je dalším z Papouškových nepravdivých tvrzení, třebaže valdenští v předhusitských i husitských Čechách skutečně působili. K tomu např. Pavel SOKUP, *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*, Praha 2011, s. 44–67; Lucie MAZALOVÁ, *Eschatologie v díle Jana Husa*, Brno 2015, s. 55–59.

Vedle tábořské frakce se Papoušek stručně věnuje také rozmachu sirotčího bratrstva, u něhož sice nachází jisté odlišnosti od jihočeských radikálů (např. větší snaha dodržovat postní praxi a slavení svátků), avšak mezi krutostí a válkychtivostí sirotků a táboritů již rozdíl nespatřuje. Zároveň však uvádí, že kromě bratrstev se v Čechách ke kalichu hlásily i moudřejší osoby (*sapientiores*), které dospěly k závěru, že povolením utrakvismu ze strany církevní autority by mohly být nepokoje v zemích Koruny české ukončeny. Rozhodly se tedy problematiku kalicha svěřit do rukou budoucího svatého koncilu, v čemž je měl inspirovat text ze sedmnácté kapitoly knihy *Deuteronomium* ohledně řešení sporných záležitostí. Aniž by specifikoval konkrétní rok, uvádí Jan Papoušek rozhodnutí Martina V. svolat basilejský koncil a doplňuje, že dekrety svatého synodu je nutno dodržovat po vzoru jeruzalémského sněmu známého ze *Skutků apoštolů*. A právě na tomto místě přechází Papoušek bez jakýchkoliv průtahů k samotným basilejským kompaktátům, která uvádí slovy, že basilejský sněm učinil s Čechy tyto smlouvy (*talia compactata*), aby následně odcitoval dohodu vztahující se k prvnímu artikulu, tedy podávání laikům z kalicha. Zde je důležité zdůraznit, že citovaná pasáž obsahuje vše podstatné, co autor spisu následně využije při svém výkladu kompaktát – konkrétně se jedná o ustanovení, že Čechové a Moravané mající zvyk pít z kalicha a dodržující jednotu církve budou přijímat pod obojí mocí Krista a církve, jeho pravé nevěsty, přičemž se však výslovně dodává, že basilejský koncil v budoucnu učiní závěr ohledně závaznosti laického kalicha a až poté a v případě, že zástupci husitů vyjádří ochotu v utrakvistické praxi setrvat, bude kněžím království a markrabství vydáno definitivní povolení kalicha (*facultas*).⁴¹ Ona finální licence *sub utraque specie* se dle dikce kompaktát měla vztahovat na dospělé laiky a kněží měli navíc přijímajícím při podávání večeře Páně zdůrazňovat, že Kristus je v eucharistii plně přítomen i pod jednou způsobou. Kompaktáty však zájem Papouška o důležité písemnosti z třicátých let nekončí, uvádí totiž i začátek dokumentu ze srpna 1435, v němž se čeští stavové v čele s Alešem Vřešťovským z Rýzmburka přiznávají k církevní jednotě ve všech záležitostech vyjma kalicha. Význam citovaných dokumentů dokládá pisatel traktátu tvrzením, že tyto sliby (*ista promisa*) byly stvrzeny pečeti Českého království, císaře Zikmunda a rakouského vévody Albrechta.

Poté již začíná skutečná interpretace kompaktátních úmluv, uvozená slovy: „Podívejme se, zda Čechové dodržují, co slíbili svatému koncilu.“ (ř. 126–127⁴²) Jan ze Soběslavi nejprve uvádí pět bodů, které dle jeho mínění bezprostředně vyplývají z výše uvedené dohody o prvním artikulu: (1) kalich byl povolen pouze těm Čechům a Moravanům, kteří mají obyčej takto přijímat, (2) *sub utraque specie* se vztahuje jen na ty, kteří se ve víře a ritu sjednotí s římskokatolickou církví, (3) Kristovu krev mají přijímat pouze osoby užívající rozumu a o kalich zbožně žádající (takto Papoušek vylučuje připouštění dítek k eucharistii), (4) kněží mají přijímající vždy poučit o plné přítomnosti Ježíše jak pod způsobou chleba, tak vína. Tyto čtyři body dle Papouška

41) K této nikdy nevydané a pouze v konceptu vyhotovené licenci kalicha viz *Joannis de Segovia Historia*, s. 1111; J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 100–101, 110–111; Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, Praha 1915 (= *České dějiny III/1*), s. 134–135; F. ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta*, s. 79.

42) Při překladech latinského originálu tímto způsobem odkazují na příslušné řádky v kritické edici.

utrakvisté jednoznačně porušují, jak vysvítá z jeho výroku: „Ať se tedy podívá kdokoli rozumu užívající, zda toto Čechové dodržují, a uvidí opak.“ (ř. 133–134) Vzápětí autor přechází k poslednímu bodu, kdy tvrdí, že (5) koncilní povolení zakotvené v kompaktátech mělo být platné jen do doby, než basilejský sněm učiní posouzení (*discussio*) ve věci kalicha (čímž se zde myslí publikování dekretu *Ut lucidius videatur*), po němž mělo následovat povolení obojí způsoby kněžím království a markrabství (*usque ad discussionem et lycenciam*⁴³). Papoušek v této souvislosti vykládá spojku *et* nikoliv jako pouhý indikátor spojení, ale rovněž pořadí, což znamená, že rokování basilejského koncilu a přijetí jejich závěrů kališníky měly předcházet vydání konečného svolení kalicha české straně. Pro lepší ilustraci Janova chápání této problematiky nechme promluvit samotného autora, který se užitím první osoby plurálu snaží vystihnout, jak sami zástupci koncilu ve třicátých letech danou pasáž vykládali: „Toto povolujeme, tedy přijímání z kalicha, až do posouzení, a jestliže se posouzení podřídíte, dále pokročíme v kompaktátech, tedy jestliže setrváte v touze přijímat, bude vašim kněžím dáno povolení podávat. Jestliže uslyševše posouzení od touhy věru upustíte, tehdy nenastane potíže, budeme zajedno.“ (ř. 138–142) Papoušek tedy jednoznačně vykládá kompaktátní posvěcení kalicha jako dočasnou licenci, po skončení jejíž platnosti měl následovat dokument určený všem českým a moravským kněžím, jehož vydání však bylo podmíněno skutečností, aby se zástupci království a markrabství ztotožnili se závěry basilejské *discussio* – jinými slovy dekretem *Ut lucidius videatur* – a dali jasně najevo své přání utrakvistickou praxi nadále zachovávat.

Není překvapením, že právě basilejský dekret z konce roku 1437, v němž koncil vyjádřil stanovisko o dostatečnosti jedné způsoby, je dalším citovaným dokumentem v *Ediciu*, přičemž autor jej nazývá „posouzením neboli dekretem svatého koncilu“. Posléze opakuje svůj argument, že platnost kompaktátního schválení kalicha měla trvat jen do basilejské *discussio*, a dodává, že ono posouzení závaznosti kalicha již byly učiněno a koncilem byl publikován příslušný dekret. Jelikož se zněním koncilního výnosu bylo obeznámeno i České království, „nikdo nemůže být omlouván z neznalosti tohoto dekretu svatého koncilu.“ (ř. 172–173) Tímto výrokiem dává Jan Papoušek jednoznačně najevo, že poněvadž basilejská rokování byla dokončena a jejich výsledek nezůstal Čechům neznámý, schválení *sub utraque specie* obsažené v kompaktátech již pozbylo platnosti. Autor *Edicia* poukazuje na skutečnost, že se basilejský koncil již rozpustil, a tím pádem se Čechové ohledně nového dokumentu posvěcujícího kalich musí obrátit na papeže. Papoušek zde tedy neupírá utrakvistům možnost získat povolení obojí způsoby od samotného římského

43) Z žádného rukopisu nelze s naprostou jistotou určit, zda se jedná skutečně o slovo *lycenciam/licenciam* – všechny verze včetně citací v Lupáčově traktátu uvádějí pouze *ly* (resp. *li* u vatikánského manuskriptu). Z dalšího Papouškova výkladu nicméně vysvítá, že těmito dvěma písmeny odkazoval na konečné povolení kalicha koncilem. Nabízí se tudíž čtení *ly<cenciam>/li<cenciam>*, *ly<bertatem>/li<bertatem>* či *ly<teram>/li<teram>*. Jelikož slovo *licencia* nacházíme v traktátu jakožto označení koncilního dokumentu nejčastěji (*litera* se neobjevuje vůbec), zvolil jsem pro kritickou edici právě výraz *ly<cencia>*, byť nelze popřít, že ve všech redakcích se toto slovo v rozepsané podobě vyskytuje s písmenem *i* po první souhláse.

pontifika, doplňuje však, že pokud Čechové skutečně chtějí, aby k tomuto naplnění kompaktát došlo, musí nejprve dodržovat následující zásady: (1) nemají, ať už přímo či nepřímo, nutit ke kalichu nikoho, kdo nemá tento obyčej, (2) nerozumní lidé nebo děti nebudou připouštěni ke svatému přijímání, (3) pokud osoby mající obyčej přijímání podobojí nebudou kněze o tento způsob eucharistické praxe žádat, nesmí být k pití z kalicha nuceny, (4) je nutné, aby se Čechové ztotožnili s basilejským a pro církev závazným dekretem z prosince 1437, protože utrakvistická praxe může být schválena pouze těm, kdo se sjednotí s obecnou církví ve víře.

Problematika dekretu *Ut lucidius videatur* tímto ještě není opuštěna, neboť v návaznosti na koncilní dokument Papoušek nejprve krátce obhájí pravomoc církve měnit podobu eucharistického obřadu, což zdůvodňuje názorem, že způsob přijímání nepatří mezi nezbytné věci této svátosti (*essencialia*), nýbrž doprovodné (*consequentes*), a následně vykládá obsah basilejského rozhodnutí. Papoušek prohlašuje, že v dekretu otcové koncilu určili, že (1) přijímání pod způsobou chleba i vína není Božím příkazem a (2) subunitní praxe je chvályhodným zvykem, posvěceným církví a svatými doktory, a bez svolení církve se tento zvyk nesmí měnit. Autor zdůrazňuje, že pokud neexistuje rozumný důvod (*sine causa rationabili*), římská církev nemůže přijímání podobojí povolit, a „jestliže někomu speciálním privilegiem povolila, má tutéž moc jej z jistých rozumných důvodů zavrhnout a zakázat, a to zvláště těm, kteří privilegia užívají špatným způsobem.“ (ř. 207–209) Není těžké si domyslet, že Papoušek má zde na mysli utrakvisty. Na adresu Čechů je tak směřováno varování, že pokud budou nadále kompaktátní zásady ve věci prvního artikulu porušovat, nejenže jim nebude nová koncese kalicha vydána, ale církevní autorita může přikročit k úplnému zakázání utrakvistické praxe.

Své úvahy o klíčových písemnostech třicátých let – basilejských kompaktátech a dekretu o dostatečnosti jedné způsoby – ukončuje Papoušek stručným historickým exkurzem, v němž jsou oba dokumenty výslovně uvedeny. Je tu řečeno, že „předtím, než byla učiněna kompaktáta, bylo dáno poslům Čechů veřejné a úplné slyšení bez jakýchkoliv překážek, jak sami přiznávají [...] A posléze byla učiněna kompaktáta v pražském městě. Poté, předtím než bylo učiněno posouzení neboli dekret, bylo dáno poslům Čechů druhé slyšení, rozsáhlejší a delší než první, jak sami Čechové dosvědčují, a po slyšení byl učiněn dekret.“ (ř. 212–217) Janův dějepisný výklad ani v tomto případě není prost zjednodušení či přímo nepravdivých informací. Sdělení *facta sunt compactata in civitate Pragensi* může ve čtenáři vyvolat pocit, že jednání o kompaktáta byla dokončena v Praze, ač se de facto jednalo teprve o první dějství kompromisního hledání textu vzájemných úmluv, proběhnuvší na konci roku 1433. V případě onoho druhého slyšení Papoušek patrně odkazuje na legaci Jana Příbrama a Prokopa z Plzně na podzim roku 1437, jelikož právě po ní následovala koncilní rokování vyústivší v sepsání dekretu *Ut lucidius videatur*. Je však mylné chápat tuto událost jako druhou audienci husitů v Basileji, poněvadž v letech 1433–1434 se na půdě koncilu v rámci svobodných slyšení dostavila hned tři česká poselstva, a kromě toho jen stěží můžeme Příbramovu a Prokopovu audienci,

alespoň co se rozsahu diskutované problematiky týče, stavět nad první basilejské slyšení (leden–duben 1433).⁴⁴

Pozoruhodné pojednání věnované původu a rozmachu českého reformního hnutí a výkladu dvou klíčových dokumentů spjatých s basilejským sněmem se v této části spisu blíží ke konci a v *Ediciu* následuje podstatně delší oddíl charakterizovaný autorovou snahou podrobit utrakvistické argumenty pro zavedení kalicha nesmiřitelné kritice za pomoci celé řady vybraných autorit (tato část Papouškova opusu již není předmětem předkládané studie). Roli jakési spojnice mezi oběma částmi plní stručný, a nikoliv překvapivě zjednodušený popis basilejských disputací o kalich. Nejdříve měli čeští vyslanci sdělit koncilu, že na základě Kristova příkazu a z důvodu dosažení spásy je pro laiky nezbytné praktikovat *sub utraque specie*, což doplnili výrokem, že církevní zvyk nic nezmuže proti Božímu nařízení. Jan ze Soběslavi namítá, že husité nepředstavili jediného doktora, jenž by jejich stanovisko podpořil, a naopak vyzdvihuje úsilí koncilu, který měl citovat přes dvě desítky církevních učitelů zastávajících názor, že kalich pro laiky „není z nutnosti spásy, ani z přikázání Kristova, nýbrž jim ke spáse stačí přijímání jedné způsobu.“ (ř. 228–229)

K dataci a zdrojům Papouškova traktátu

Rozmezí, v němž mohlo být *Edicio* Jana za Soběslavi sepsáno, stanovil před více než sto lety Heinrich Boehmer, kdy za *terminus a quo* považoval 3. září 1448 a *terminus ad quem* červenec roku 1451, přičemž s Boehmerovou datací se ztotožnili i někteří pozdější badatelé.⁴⁵ Pokusíme se nyní zjistit, zda jsou závěry německého badatele oprávněné. Nejprve je důležité zmínit Oldřicha Kříže z Telče – tento vzdělanec měl při opisování *Edicia* roku 1465 o traktátu bližší informace, které patrně čerpal z nedochované předlohy, a za poslední věty Papouškova literárního počínu tak přidal stručný životopis autora, v němž větami *mansit Nove Domus et ibidem compilavit*⁴⁶ prozradil, že Jan Papoušek měl své dílo sepsat během pobytu v Jindřichově Hradci. Křížův údaj považuji – stejně jako ostatní badatelé⁴⁷ – za věrohodný, neboť za zdaleka nejpravděpodobnější dobu sepsání tak ostrého odsouzení utrakvismu se jeví právě léta jindřichohradeckého exilu, během nichž byl autor *Edicia* nejvíce dotčen ztrátou týnské fary v důsledku triumfu Jiřího z Poděbrad. Boehmer určil *terminus a quo* právě na základě Jiříkova dobytí metropole 3. září a následného odchodu Papouška do jižních Čech. Autor studie o Petrovi z Drážďan byl však

44) K audienci Prokopa a Příbrama viz např. J. PROKEŠ, *Mistr Prokop z Plzně*, s. 87–97; F. ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta*, s. 76–79. Pro zajímavost dodejme, že v šedesátých letech zmínil tuto událost i Lupáč ve své protihilariovské polemice: *Pribram et Procopius non fuerunt ausi conclusioni concilium consentire, propter quod omnia, quecumque ibi per se de communionem unius speciei tarde concluderunt, non sunt compactata...* Moravská zemská knihovna Brno, Mk 111, fol. 13v.

45) H. BOEHMER, *Magister Peter von Dresden*, s. 215, pozn. 2; F. M. BARTOŠ, *Počátky kalicha*, s. 162; P. MUTLOVÁ, *Rethinking the Dresden School*, s. 20. Naopak P. SPUNAR, *Literární pozůstalost*, s. 255, považuje za pravděpodobné rozmezí léta 1451–1453.

46) NK Praha, XI C 8, fol. 305v.

47) Jindřichův Hradec jako místo vyhotovení spisu zmiňují např. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 54; P. SPUNAR, *Literární pozůstalost*, s. 254.

zřejmě obeznámen pouze s onou částí *Edicia*, kterou otiskl Konstantin Höfler, takže nemohl vědět, že v traktátu jsou dále obsažena slova o rozpuštění basilejského sněmu (*Si quia concilium iam est dissipatum et omnes cause ecclesiastice iam ad sedem apostolicam sunt translate et devolute...*). Jelikož poslední zasedání koncilu proběhlo 25. dubna 1449, Papouškův spis rozhodně nemohl vzniknout před tímto datem.

V literatuře se dále vyskytuje tvrzení, že Jan ze Soběslavi poskytnul svůj spis Eneovi Silviu Piccolominimu. Tuto myšlenku poprvé formuloval opět Boehmer, přičemž vycházel ze Silviovy knihy o českých dějinách a pozdějších papežových slov z roku 1462. Podívejme se na celou problematiku podrobněji. V létě 1451 Eneas jakožto diplomat císaře Fridricha III. putoval na sněm v Benešově a jednou z jeho zastávek byl Jindřichův Hradec, kde se osobně seznámil s Janem Papouškem. O setkání s bývalým pražským farářem sice Eneas zcela pomlčel při líčení pobytu v Hradci v listu Juanu Carjavalovi,⁴⁸ později však v *Historii české* Papouška uvést neopomněl, když napsal, že roku 1437 Rokycanův týnský chrám „byl svěřen Papouškovi, dobremu a učenému muži, jehož jsme potom, když nastaly opět zmatky, viděli jako vyhnance v Jindřichově Hradci.“⁴⁹ Druhým důležitým pramenem je relace Václava Korandy z roku 1462, jež zachytila průběh neúspěšných a papežským zrušením kompaktát završených jednání českých poslů v Římě a v níž se nachází tvrzení, které kromě Papouškova jména obsahuje i možnou stopu k *Ediciu*. K 19. březnu autor relace zaznamenal, že kardinál Kusánský byl papežem pověřen, aby přinesl kompaktáta – v tomto případě není možno určit, zda se jednalo o zpečetěné originály, či notářsky ověřené opisy⁵⁰ – a Pius kromě toho svému komorníkovi *kázal jiné knihy přinést, i vzav je, vece: Tyto knihy dal mi Papúšek, v nichž mám kompaktáta a mnoho běhův těch, ježto sú se v Čechách dály.*⁵¹ Z výroku jednoznačně vyplývá, že Pius disponoval písemnostmi poskytnutými Janem ze Soběslavi. V tomto souboru dokumentů se měla nacházet kompaktáta, což je možno chápat dvojím způsobem. Buď tím chtěl Pius říci, že od Jana mimo jiné obdržel přímo opisy kompaktátních listin⁵² (je téměř jisté, že Papoušek musel jeden či více opisů vlastnit – v *Ediciu* delší pasáž z kompaktát citoval), anebo tím naznačoval, že má po ruce Papouškovo dílo, do něhož autor nějakým způsobem zakomponoval znění husitsko-koncilních úmluv, což by odpovídalo právě *Ediciu*. Pro tuto variantu hovoří skutečnost, že jakmile papež Janovy písemnosti otevřel, měl pronést věty: *Viz, toť stojí v kompaktátiach: že měli Čechové žádati a koncilium mělo dáti; a že sú nežádali, nenie jim dáno ani dopuštěno.*⁵³ Slova o „žádání“ ze strany husitů a „dání“ koncilem se nepochybně týkají úmluvy o kalichu, konkrétně pasáže hovořící o tom, že pokud husitští poslové vyjádří touhu v přijímání podobojí setrvat, koncil udělí českým a moravským

48) Srov. Augustin KADLEC, *List Eneáše Silvia Piccolominiho o cestě na sněm do Benešova a o dvojí zastávce v Táboře*, Jihočeský sborník historický 22, 1953, s. 107 (právě zde je zmíněn Jindřichův Hradec).

49) *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 171.

50) F. ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta*, s. 85.

51) *Poselství krále Jiřího*, s. 327.

52) Takto uvažuje F. ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta*, s. 85.

53) *Poselství krále Jiřího*, s. 327.

kněžím povolení praktikovat utrakvismus. Výše jsme viděli, že právě dohodu o kalichu z kompaktátní cedule A Papoušek v *Ediciu* v úplnosti citoval.

I pokud se však Piova poznámka o „papouškovských“ kompaktátech týkala regulérních opisů, máme po ruce tři jiné indicie, že Eneas od Papouška obdržel i *Edicio*. Zaprvé, papež uvedl, že se v oněch knihách nachází *mnoho běhův*, které se udály v Čechách, tedy jinými slovy dějepisný narativ. Pontifik mohl těmito slovy odkazovat hned na celý soubor historiografických dokumentů, nicméně bylo by s podivem, pokud by se mezi nimi nevyskytovalo *Edicio* obsahující Papouškův náhled na dramatické události v království během husitské revoluce.⁵⁴ Zadruhé, je možno uvažovat, že Papouškovo tvrzení o *scolares de Drazden* jako spolupůvodcích kalicha později Eneovi posloužilo jako jeden z inspiračních zdrojů pro jeho pojednání o počátcích přijímání podobojí v *Historia Bohemica*.⁵⁵ A zatřetí, jedna z dochovaných redakcí *Edicia* se nachází ve vatikánském rukopise Vat. Lat. 2973, z čehož lze usoudit, že tato verze „patří k informačním zdrojům, které Papoušek odevzdal Eneáši Silviovi“⁵⁶. Zdá se tedy nanejvýš pravděpodobné, že Eneas traktátem Jana Papouška disponoval a v tomto ohledu nezbyvá než s Boehmerem a dalšími badateli vyjádřit jednoznačný souhlas.

Jakým způsobem však k předání *Edicia* Eneovi došlo? O této události nás informují pouze Korandou zachycená slova papeže *Tyto kniehy dal mi Papúšek* a právě na jejich základě Boehmer usoudil, že *terminus ad quem* sepsání Papouškova výkladu kompaktát musí být červenec 1451,⁵⁷ kdy došlo na jihu Čech k jedinému prameni podloženému setkání Papouška a budoucího pontifika. Boehmer se nepochybně domníval, že tato událost představovala jedinou příležitost, u níž přicházelo v úvahu Janovo předání souboru písemností Piccolominimu. Třebaže taková argumentace nepostrádá svou logiku, domnívám se, že Silviovo zavítání do Jindřichova Hradce bychom neměli automaticky chápat jako nejzazší možný termín napsání *Edicia*, což již přinejmenším dva historikové naznačili.⁵⁸ Je sice nepravděpodobné, že by se oba

54) Josef PEKAŘ, *Žižka a jeho doba II*, Praha 1992, s. 128, uvažuje, že Papoušek poskytnul Eneovi mimo jiné nejstarší verze *Starých letopisů českých*.

55) V tomto ohledu však nesmíme Papouškův vliv přeceňovat, jelikož Eneas od svého českého zpravodaje rozhodně nepřevzal informaci, že to byl Petr z Drážďan, kdo kalich v Čechách prosadil (srov. *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 94–97). P. MUTLOVÁ, *Rethinking the Dresden School in Prague*, s. 20, správně uvádí, že údaj o Petrovi z Drážďan se v redakci *Edicia* z roku 1465 nachází jakožto přípisek, což vrhá pochybnosti na Papouškovo autorství. Autorka však mylně tvrdí, že Křížův opis je jedinou zachovalou verzí *Edicia*, takže si ji v této souvislosti dovoluji doplnit poukazem na skutečnost, že ve zbylých třech dochovaných redakcích Janova výkladu jakákoliv zmínka o Petru z Drážďan chybí. Zajímavou shodou mezi oběma díly je nicméně údaj o větším kostele sv. Martina jako místu, kde započalo *sub utraque specie*. K příslušnému místu v Silviově kronice viz *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 96. Co se *Edicia* týče, informaci o svatomartinském chrámu obsahuje brněnský a vatikánský rukopis.

56) J. PROKEŠ, *Husitika vatikánské knihovny v Římě*, s. 18. V literatuře se dále objevuje úvaha, že Papoušek poskytnul budoucímu papeži i seznam tábořských chiliastických článků. Viz H. KAMINSKY, *Pius Aeneas among the Taborities*, s. 291; *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. xxxiii; P. SPUNAR, *Literární pozůstalost*, s. 254.

57) H. BOEHMER, *Magister Peter von Dresden*, s. 215, pozn. 2.

58) „Jejich setkání vešlo do Historie české [...], v níž Papoušek vystupuje jako dobrý a učený muž. Buď již tehdy, anebo později Papoušek Silviovi opatřil knihy...“ *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. xxxiii (jedná se o postřeh F. Šmahela); „Zřejmě však Jan Papoušek našel cestu do lůna katolické církve a pro

duchovní ještě někdy setkali,⁵⁹ ale nelze zcela vyloučit možnost, že Papoušek ony dokumenty Silviovi zaslal, ať už z Jindřichova Hradce, nebo po roce 1453 z Prahy či Litoměřic.⁶⁰ Proti úvahám o pozdějším poskytnutí *Edicia* je samozřejmě možno vznést námitku, že v relaci nečteme nic o „poslání“ oněch knih, ale „dání“, dle mého mínění se však nejedná o dostatečně silný argument pro zavržení naznačené hypotézy. I pokud vyjdeme z předpokladu, že Koranda zaznamenal Piův výrok naprosto věrně, a papež tudíž skutečně použil výraz *dedit*, nic to nemění na skutečnosti, že sloveso *dare* bylo možno užívat v celé řadě významových odstínů, mimo jiné i jako „poskytnout“, „darovat“ či „zaslat“. Vyřčením tvaru *dedit* bez jakéhokoliv upřesnění místa nebo času tudíž mohl mít Pius na mysli i jiný nežli osobní způsob předání. Slůvko *missit* v takovém případě věru pronášet nemusel, účelem papežova sdělení určitě nebylo specifikovat způsob, jakým písemnosti získal, nýbrž sdělit českým poslům, že je obdržel od jejich zesnulého krajana.

Dalším možným argumentem proti posunutí *terminus ad quem* za rok 1451 je úvaha Howarda Kaminského, že jelikož Papoušek předal v Jindřichově Hradci Eneovi dokumenty obsahující mimo jiné text kompaktát, katolický diplomat byl výtečně připravený na benešovskou diskuzi s Jiřím z Poděbrad, během níž se basilejské listiny probíraly.⁶¹ S tímto názorem se však neztotožňuji. Jestliže byl Eneas pověřen misí v utrakvistickém prostředí, pak se na nelehký úkol zajisté dobře připravoval a obsah stále aktuálních dohod z roku 1436 si nepochybně důkladně připomněl před svým vkročením na českou půdu. Je sice pravda, že při benešovském rozhovoru Pius pronesl některá obvinění, která se vyskytují v *Ediciu*,⁶² jenže výhrady týkající se nucení ke kalichu, připouštění nemluvnat ke svátosti či ignorování formule o celém a plném Kristu rozhodně nebyly Papouškovým vynálezem, jak si ještě ukážeme. Lze říci, že argumenty tohoto typu tvořily ideovou výzbroj řady českých i zahraničních katolíků kritizujících údajné porušování kompaktát, a spíše než na jihu Čech si Silvio typickou antikališnickou rétoriku osvojil mnohem dříve v katolických kruzích za hranicemi království. Benešovské události tedy nikterak nedosvědčují předchozí „obdarování“ italského humanisty Papouškem. Jakkoliv hypotézu o pozdějším doručení *Edicia* nepovažuji za tak přesvědčivou jako úvahu o Jindřichově Hradci, přesto je nutno s ní počítat, a za *terminus ad quem* tudíž považuji rok 1453, poněvadž nejpozději v tomto roce Papoušek opustil své exilové působiště a zároveň místo sepsání *Edicia*. Ostatně, i kdybychom neústupně trvali na tom, že Eneas se k *Ediciu*

jejího předního diplomata rád opatroval potřebné knihy. Kdy k těmto službám došlo, není zřejmé.“ P. SPUNAR, *Literární pozůstalost*, s. 254.

59) Prameny nedávají nic takového tušit, navíc lze předpokládat, že pokud by se Silvio s Papouškem střetl vícekrát, *Historia Bohemica* by o Janovi obsahovala více, než jen údaj o setkání v Hradci. K dvojnásobné návštěvě jihočeského města Eneem určitě nedošlo, Jindřichův Hradec je uváděn pouze při cestě do Benešova (nikoliv tedy při zpáteční trase) a legace roku 1451 byla jedinou návštěvou Silvia v českých zemích.

60) Otázku, zda by se v takovém případě jednalo o součást nedochované korespondence mezi oběma osobnostmi, nebo jednorázový akt z Papouškovy strany, předem dohodnutý při střetnutí roku 1451, nechávám otevřenou.

61) H. KAMINSKY, *Pius Aeneas among the Taborities*, s. 291.

62) A. KADLEC, *List Eneáše Silvia Piccolominiho*, s. 112, 134.

nemohl dostat nikde jinde než v jižních Čechách, stále by existovaly oprávněné pochyby, zda byl Papouškův traktát v červenci 1451 dokončen. Vždyť vatikánský opis *Edicia* je oproti ostatním známým verzím značně zkrácený. Byl-li Jindřichův Hradec opravdu místem Papouškova vstřícného aktu, máme naprostou jistotu, že obsáhlé dílo tehdy doznalo své úplné podoby? Kvůli zkrácené vatikánské redakci je nemožné poskytnout jednoznačnou odpověď.⁶³ I z tohoto důvodu je jistější klást sepsání kompletního znění *Edicia* do rozmezí let 1449–1453.

S datací spisu souvisí ještě otázka, zda byl autor inspirován nějakým předchozím polemickým dílem. Rudolf Urbánek uvažoval, že motivací k vytvoření *Edicia* mohla být agitační činnost Jana Kapistrána na Moravě v srpnu a září 1451, o které měl Papoušek určitě nějaké povědomí.⁶⁴ Urbánek tak de facto naznačil, že *terminus a quo* Papouškova díla by mohl být spatřován až v moravské misi františkánského mnicha. Nelze sice popřít, že mezi Kapistranovým olomouckým listem určeným Janu Borotínovi z Roudnice, popřípadě chebskou odpovědí Rokycanovi z počátku roku 1452 na straně jedné a Papouškovou interpretací kompaktát a koncilního dekretu na straně druhé nacházíme nemálo podobného,⁶⁵ avšak opravdu je nutné vysvětlovat sepsání *Edicia* Kapistranovým vlivem? Jak již bylo naznačeno, dostatečnou motivací pro Jana ze Soběslavi mohla být trpká zkušenost s nuceným odchodem do exilu. Kromě toho mohl mít v Jindřichově Hradci po ruce jiné písemnosti, které se daly snadno využít jako inspirační zdroje. Jednak lze uvažovat, že byl Papoušek obeznámen s pražským projevem Prokopa z Plzně, jenž zřejmě vznikl roku 1447 ještě za Janova pobytu v srdci království, v němž Prokop vytknul utrakvistům Rokycanova směru přestupky proti kompaktátům.⁶⁶ Mimo to by naší pozornosti neměl uniknout projev církevního diplomata, snad Jana Palomara, pronesený v létě 1438 v Praze za účelem odpovědět kališníkům na dotazy ve věci dokonání kompaktát, tj. zejména vydání konečného povolení kalicha.⁶⁷ Kromě citování stejných dokumentů jako v případě *Edicia* – kompaktátní cedula A, „přiznání“ českých stavů k dohodám s koncilem a dekret *Ut lucidius videatur* – a uvedení typických příkladů porušování kompaktát, zde rovněž nacházíme podmínky, které Čechové musí splnit, aby se mohlo přistoupit k publikaci konečné licence *sub utraque specie*,⁶⁸ a třebaže body zde uvedené se ne zcela shodují s Papouškovým výčtem, je zjev-

63) Dalo by se uvažovat, že Eneas v Hradci dostal znění zakončené slovy *cessabit et effectus* (explicit rukopisu Vat. Lat. 2973), což by hovořilo spíše v neprospěch dokončení spisu v době jeho návštěvy. Stejně tak ale nelze popřít, že císařský vyslanec mohl obdržet celý spis, načež byla do vatikánského kodexu přepsána jen určitá část.

64) R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 53–54.

65) Srov. František VALOUCH, *Životopis svatého Jana Kapistrána*, Brno 1858, s. 744–755, 823–827.

66) J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 262–263.

67) K této odpovědi a údajnému Palomarovu autorství viz Tamtéž, s. 113–115 a 226–227, pozn. 504. Edice repliky je na s. 263–268. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 912, považuje za autora Jana z Dubrovníka, Prokešovy závěry však považují za přesvědčivější. Urbánek nicméně spis správně datuje do roku 1438.

68) *Compactata non complebuntur, nisi principum ipsorum in effectu teneatur. Primo, quod qui habent usum communicandi sub utraque specie, conforment se in fide et in ritibus universalibus cum ecclesia [...] nec aliquid Bohemi possunt aut debent petere a concilio, nisi promissa prius teneant. Illis habitis suscipiant decretum concilii Basiliensis pro veritate catholica, quod confirmatum est per papam [...]*

né, že obě díla jsou, alespoň co se tématu basilejských kompaktát týče, vystavěna velmi podobným způsobem. Dodejme, že v treboňské redakci projevu se nachází přeškrtnutý nadpis *Magistri Papussconis compilacio de violacione compactatorum* a v závěru údaj *Hec magister Papussek*. K chybné atribuci díla mohla opisovače přivést právě značná podobnost s Papouškovým *Ediciem*.⁶⁹ Palomarova (?) odpověď tak působí jako mnohem pravděpodobnější zdroj, jež Papoušek mohl využít, než Kapistránovy polemiky, kde příslib možného dokonání kompaktát chybí. Pokud tedy mistr Jan čerpal z nějakého předchozího pojednání o kompaktátech (což ale není vůbec samozřejmé), pak se jako nejvhodnější kandidát nabízí replika katolického diplomata z roku 1438.

Sensus Martina Lupáče jako antiteze k Papouškovu chápání kompaktát

V případě polemického spisu *Sensus seu intellectus compactatorum*⁷⁰ se v první řadě pokusím vyložit, na jaké pasáže Papouškova pojednání Martin z Újezda reagoval a jakým způsobem proti Janovým tezím argumentoval. V samotném úvodu označuje Lupáč autora *Edicia* za nepřítel Čechů, jenž nerozumí kompaktátům, což se vzápětí snaží doložit prvním příkladem, kdy cituje Papouškovy čtyři závazky vyplývající Čechům a Moravanům z úmluvy o prvním artikulu a rovněž argument ohledně povinnosti vydat novou licenci kalicha až po publikaci koncilního dekretu a přijetí jeho závěrů husity. Lupáč znovu píše o nepochopení obsahu basilejských úmluv ze strany autora citovaných vět a prohlašuje všech pět uvedených bodů za lež. Autor odmítá již pouhé tvrzení, že utrakvistům bylo přijímání povoleno (*concessa est communio*), neboť – a zde Lupáč vyslovuje myšlenku, kterou později ještě více zdůrazní v protipapežském spisu z roku 1462⁷¹ – k žádnému povolení, propůjčení či dání kalicha Čechům nikdy nedošlo, jak vyplývá z kompaktátní formulace o přijímání mocí Ježíše a církve, jeho pravé choti. Jako další doklad pro svůj závěr uvádí Lupáč dle všeho nikdy nepronosená slova českých poslů na půdě koncilu, které se v jistých obměnách vyskytují rovněž v českém spisu o přijímání dítek a *Super responso Pii pape*: „u nás přijímání nebude pravdivější, ať už budete všichni souhlasit, či mluvit proti němu. Nám přece slouží dostatečná autorita, což je pravda evangelická.“ (ř. 34–36) Je určitě zajímavé, že oproti dvěma zbylým verzím údajně protestace nenacházíme v traktátu *Sensus* ani náznak radikální

Ista discussio concilii est pro fide et veritate catholica determinata, nec concilium dabit aut papa aliquam libertatem, nisi ista decreta suscipiantur pro veritate catholica, quia ista decreta suscepit et suscipit universalis ecclesia, in qua omnes debent se conformare. Et quando ista servabuntur in effectu, tunc concilium aut papa debet dare libertatem sub ista condicione: Nullus debet compelli ad communionem sub utraque specie nec directe vel indirecte. Item compaciantur se mutuo nec confundant communicantes sic vel sic. Item plebani in sua parochia utrosque communicent sua consuetudine, scilicet sub una et sub duplici specie secundum quod quis habet consuetudinem. Item nullus predicator commendet unum modum supra alium, si est ex depositione ecclesie. J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 267–268.

69) Na tuto skutečnost bylo upozorněno tamtéž, s. 263–264, pozn. 12. Oním opisovačem nebyl nikdo jiný než již zmiňovaný Oldřich Kříž z Telče.

70) Jediná známá redakce spisu je uložena in: Archiv Pražského hradu, Knihovna Metropolitní kapituly (dále APH KMK), O 74, fol. 39r–48v.

71) Srov. A. PÁLKA, *Super responso Pii pape*, s. 37.

myšlenky, že o církevní koncesi žádali husité jen s ohledem na prosby strany podjednou.⁷²

Dále se kněz Martin ostře ohrazuje proti tvrzení, že obojí způsob se vztahuje jen na jedince sjednotivší se ve víře a ritu s římskou církví. Poukazuje na skutečnost, že kompaktátní fráze *fidei et ritui universalis ecclesie* byla v basilejských dokumentech dále upřesněna, což ukazuje na příkladu prvního bodu cedule B, kde byl specifikován význam pojmu *fides*.⁷³ Z následného výkladu jednoznačně vyplývá, že dle kališnického kněze se takto definovaná víra nevztahuje na institucionální římskou církev, nýbrž na katolickou církev rozprostřenou po celém světě (*ecclesia catholica per universum mundum dispersa et dilatata*), neboť partikulární církve (*ecclesias particulares*), kam se řadí i římskokatolické společenství, ve víře chybují. Mimo to nechává Lupáč opět promluvit své vzpomínky z třicátých let – tvrdí, že jelikož římská víra by byla pro Čechy nepřijatelná, v žádném dokumentu kompaktát není možno nalézt spojení *fides Romane ecclesie*, a dodává, že „tento výraz, obklopený mnoha spornými víceznačnostmi, nebyl přijat, jak vědí doktorů práv etc“ (ř. 59–60). Dost možná chtěl pisatel těmito slovy říci, že basilejský koncil se pokoušel do znění dohod neúspěšně prosadit slova o víře římské církve, což se však vzhledem ke znění koncilních propozic nejeví jako příliš věrohodný výklad.⁷⁴ V případě významu slova *ritus* se Lupáč v tuto chvíli do skutečné argumentace nepouští, pouze cituje příslušné vymezení v kompaktátech, tedy druhý bod cedule B.

Pozoruhodným způsobem se Lupáč vyrovnává s Papouškovým tvrzením o povinnosti podávat z kalicha jen dospělým a nábožně žádajícím osobám. Poté, co autor odcituje příslušnou pasáž z basilejských úmluv (tj. slova o koncilním posouzení a následném povolení duchovním Čech a Moravy podávat z kalicha dospělým osobám), vyslovuje názor, že ona nová licence měla být dána „nikoliv nám, nýbrž obecně všem nepřátelským kněžím, pokud to [tj. touhu setrvat v přijímání podobojí] naši poslové v koncilu dají najevo.“ (ř. 78–80) Svůj závěr dokládá pasáží ze Zikmundovy listiny pro české stavy, kde stojí, že koncil vydá dokument povolující kalich „všem tak v království českém jako markrabství moravském obývajícím.“⁷⁵ Jedná se tedy o zásadní nesoulad s Papouškem, jenž dovozoval, že *licencia* měla být vydána kališníkům. Lupáč naopak prohlašuje, že nově vydaná licence se neměla vztahovat na utrakvistický klérus, ale na katolické duchovenstvo, které by tím pádem bylo povinno nábožně žádajícím osobám umožnit přijímání z kalicha. Podobnou úvahu

72) ...vašeho svolení a pochválení nežádáme proto, jako by tím více co tato pravda pravdů byla. Byste vy nikdy nepochválili, protoť my tak za pravdu máme, jako byste velmi chválili. Ale žádámeť pochválení vašeho pro vaši stranu, ješto vám věří, zda by tudy pravdu poznali.“ APH KMK, D 118, f. 98r. K textu obsaženému v *Super responso Pii pape* a problematičnosti údajné protestace srov. A. PÁLKA, *Super responso Pii pape*, s. 45–46.

73) Dle dikce kompaktát se měly vírou rozumět takové *veritates*, které se nacházejí v Bibli a učení církve zakládající se ve zdravém rozumu (*doctrina ecclesiae sane intellectis*).

74) V propozicích navrhovaných basilejským koncilem, které byly posléze v mírně pozměněné podobě přejaty do samotných kompaktát, totiž spojení *Romana ecclesia* nenalézáme. Viz *Joannis de Segovia Historia*, s. 437, a *Aegidii Carlerii Liber de legationibus concilii Basiliensis*, in: *Monumenta conciliorum I*, s. 493, 495.

75) AČ III, s. 430.

nalezneme i v jiných Martinových spisech.⁷⁶ Lupáč dále zmiňuje, že ačkoliv Čechové v Basileji jednoznačně vyjádřili své přání setrvat v utrakvistické praxi a koncil již vydal své rozhodnutí ohledně kalicha, basilejští duchovní přesto ono povolení nevydali a vzhledem k rozpuštění sněmu už ani nevydají. Po zajímavém exkurzu do problematiky sporu mezi Evženem IV. a basilejským synodem autor svou kritiku vůči koncilu ještě vystupňuje, když jej obviní ze skutečnosti, že nikdy nepublikoval ani očištné listy, ač jej k tomu kompaktáta zavazovala.⁷⁷ V neposlední řadě Lupáč namítá, že v kompaktátech byl vyjádřen souhlas s připouštěním dítek k přijímání, neboť slova, že z kalicha budou pít ti, již mají takový zvyk, se mohou vztahovat i na *communio parvulorum*. K tomu dodává svůj předchozí argument, že kompaktátní věta o podávání z kalicha dospělým osobám se týká nikdy nevydané koncilní licence, která se však měla vztahovat jen na nepřátele kalicha (*adversariis calicis adultis*).

S důsledným odmítnutím Papouškova výkladu kompaktát se rovněž setkáme v případě požadavku, aby při svatém přijímání z úst kněze pokaždé (*semper*) zazněla slova o celém a plném Kristu pod jednou způsobou. Dle kněze Martina by se slůvko *semper* nemělo chápat jakožto příkaz, aby kněží uvedenou formuli nikdy neopomněli uvést – něco takového totiž není nutné, neboť „jsou mnohé jiné věci nesrovnatelně užitečnější a nezbytné pro víru, jež se tu mají říkat, a přece nejsou pronášeny nepřetržitě.“ (ř. 128–129) Lupáč si v této souvislosti vypomáhá několika biblickými citáty, kde se *semper* objevuje nikoliv ve významu neustále, nýbrž často, čímž se snaží podepřít své stanovisko, že užití onoho adverbia v kompaktátech je možno interpretovat jako požadavek na časté, nikoliv však neustálé pronášení slov o celém Ježíši. Nepřímo tím čtenáře informuje, že dle jeho mínění utrakvistický klérus v řadě případů tuto klíčovou formuli laikům skutečně sděluje.

Lupáč se s Papouškem zcela rozchází taktéž ohledně názoru na dobu kompaktátního schválení kalicha. Viděli jsme, že dle katolického konvertity koncilní povolení obojí způsoby pozbývalo smyslu završením basilejských rokování o přijímání podobojí, naopak utrakvistický kněz předkládá pasáže z císařských i basilejských kompaktát, jež mají dokládat, že církevní souhlas nebyl časově nikterak omezen, přičemž identický postup uplatní později i proti Piovi II. a jeho argumentu, že

76) *Hic dicendum est, quod papa non intelligit compactata, quia hec promissio seu politacio non fuit, nec debuit dari pro nobis, sed pro sacerdotibus adversariis tocius regni, qui ad communionem parvulorum non adducerentur [...] Ideo propter sacerdotes adversarios notatum est de annis discrecionis, non propter nos aut sacerdotes nostros...* Österreichische Nationalbibliothek (dále ÖNB) Wien, Cod. 4302, fol. 369r. *Tomu slovu rozuměj, žeť to slovo není ani pro nás napsáno, aniž ještě místa to slovo má, než tepruv měla býti dána svoboda všemu království, kněžím protivným i všem lidem. Ale ten list není ještě od konciliu dán [...] Ale ten list mělo dáti konciliu na to, aby všichni v království a v markrabství přijímali pod obojím způsobem, ale nedali ještě. A v tom by tepruv listu mělo býti to slovo o letech rozumných, ale ne v kompaktátách. Jedně čti pilně!* APH Praha, D 118, fol. 95v.

77) Stejně jako licence kalicha pro český a moravský klérus zůstaly očištné listy pouze v podobě konceptu. Viz *Aegidii Carlerii Historia*, s. 501–504; *Urkundliche Beiträge* II, s. 463–464; *Joannis de Segovia Historia*, s. 1111; J. PROKEŠ, *M. Prokop z Plzně*, s. 100–101; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 135; F. ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta*, s. 44–45, 75, 79.

povolení obojí způsoby se týkalo jen jedné generace.⁷⁸ Lupáč jednak uvádí text ze Zikmundova privilegia, v němž císař vyjadřuje přání, aby on a jeho nástupci na věčné časy zachovávali veškeré sjednané věci, tedy mimo jiné i praxi *sub utraque specie*, jednak nabízí výňatek z dokumentu schváleného během husitsko-koncilních rozhovorů roku 1435 v Brně, v němž basilejští legáti příkazují současným i budoucím biskupům (tedy arcibiskupu pražskému a biskupu olomouckému a litomyšlskému), aby osobám zachovávajícím obyčej přijímat podobojí podávali z kalicha. Martin dále namítá, že před koncilní *discussio* již byla kompaktáta naplněna a zapečetěna, a tudíž se nelze ztotožnit s Papouškovými slovy, že po přijetí dekretu *Ut lucidius videatur* by bylo možno v basilejských úmluvách dále pokročit. Kompaktáta totiž nelze již nikterak zmenšit, ani k nim přidat byť jen jedinou čárku (*nec unum iota*). K tomu autor dodává, že „ani samo posouzení není vylepšením kompaktát, nýbrž stojí zcela mimo“ (ř. 161–162), čímž ve čtenáři vyvolává ne zcela oprávněný pocit, že koncilní výnos o kalichu nemá s dohodami z roku 1436 nic společného.⁷⁹

Po tomto poměrně obsáhlém vyvrácení pěti bodů, jež dle Papouška vyplývají z úmluvy o prvním pražském článku, se Lupáč zaměřuje ještě na další tvrzení v *Edicium*. Vzhledem k Lupáčově pevnému přesvědčení, že přijímání podobojí je nařizováno Boží, nikoliv lidskou autoritou, nás nepřekvapí, že se autor traktátu *Sensus* staví kriticky ke sloům, že zastánci kalicha musí dodržovat jisté zásady, chtějí-li mít od papeže udělenou svobodu. Volený biskup pochopitelně odmítá ideu propůjčení *sub utraque specie* člověkem, na druhou stranu však přichází s alternativním výkladem slova *libertas*, kdy naznačuje, že katolický autor mohl mít na mysli nikoliv věroučnou koncesi, ale zachování míru, což utrakvistům rozhodně není proti mysli. Lupáč zde uvádí, že sousední národy dobře vědí, „jak dobré a jak příjemné je mít s Čechy mír; protože ne před mnoha lety jej stěží a s obtížemi koncil s císařem od Čechů získali žádostmi a pokornými jednáními.“ (ř. 177–179)

Po dalším krátkém odbočení od ústředního tématu, kdy Lupáč hovoří kupříkladu o údajném zavržení všech koncilních dokumentů (mimo kompaktáta) Evženem IV. a vině Juliana Caesariniho na porážce křesťanského vojska Turky,⁸⁰ následuje odpověď na čtyři Papouškovy zásady, jež mají Čechové dodržovat, aby došlo k papežskému schválení kalicha. Zde však autor opouští svůj dosavadní postup, totiž pokus a o vyvrácení každého jednotlivého tvrzení, a reaguje na všechny výroky najednou. Na požadavky, aby k obojí způsobě nebyl nikdo nucen, k eucharistii nebyli připouštěni nerozumní lidé a dítka, laikové o kalich nábožně žádali a utrakvisté přistoupili na závěr koncilu z roku 1437, tak Martin z Újezda reaguje slovy, že žádný

78) Zde přednesl ještě několik dalších argumentů – poukázal např. na věčný mír, jenž měl být kompaktáty zaručen: ... *super hiis compactatis fundata sunt pax perpetua, unio, obediencia et hiis similia, nam aliter pars nobis adversa nullo modo pacem obtinere potuit. Sed compactatis factis statim pax perpetua pronuntiata est. Si ergo cessant compactata, ut vult papa, non erit pax perpetua.* ÖNB Wien, Cod. 4302, fol. 370r.

79) Tato argumentace je ostatně poněkud v rozporu s předchozím Lupáčovým výkladem, z něhož je patrné, že autor si byl jasně vědom těsné souvislosti mezi kompaktátními slovy *articulus ille in sacro concilio discutietur* a koncilními rokováními z roku 1437 zakončenými publikací dekretu.

80) Srov. František Michálek BARTOŠ, *České dějiny* II/8, s. 221–222, pozn. 66.

z těchto bodů není obsažen v kompaktátech,⁸¹ přičemž vyjadřuje své rozhořčení nad tím, že jsou veřejně šířeny takové nepravdy, aniž by proti tomu protestovaly osoby, které se účastnily vyjednávání o kompaktáta. Zde uvádí myšlenku, již nalezneme i v listu kardinálu Kusánskému z roku 1452, totiž že basilejské úmluvy by měli interpretovat pouze ti, kdo stojí za jejich vznikem.⁸² Vzápětí se proti Papouškovi vymezuje tvrzením, že pravdivé jsou ve skutečnosti opaky čtyř uváděných požadavků. Uvádí, že Čechové by na ony nepravdy rádi odpověděli, „což, domnívám se, nelze napsat v krátkosti bez rozvláčných řečí.“ (ř. 216) Zde tedy autor rezignuje na možnost Janovy argumenty podrobit obsáhlejší kritice.

Nyní se dostáváme k tomu zdaleka nejzajímavějšímu, co Lupáčova polemika nabízí. Mám tím na mysli slova, jimiž kališnický literát seznamuje své čtenáře s další pasáží, kterou v Papouškově díle našel: „Poté tento nepřítel píše a vkládá popořadě 11 artikulů, tvrdě v úvodu: ‚Kdyby tyto věci Čechové bývali dodržovali a nyní drželi, snad by jim bylo přijímání podobojí povoleno.‘“ (ř. 218–219) Lupáčem citované souvětí budí pozornost především proto, že v žádné ze čtyř známých verzí *Edicia* se oněch jedenáct článků nevyskytuje, což pochopitelně platí i pro tvrzení *Si ista Boemi tenuissent et tenerent, forte libertaretur eis communio duplicis speciei*. Kněz Martin měl tedy nepochybně po ruce dnes neznámou redakci Papouškova díla, a traktát *Sensus* je tudíž asi jediným dokumentem, jenž nám může něco prozradit o textu, jenž byl v nějaké verzi *Edicia* obsažen, ale bohužel nebyl zahrnut do žádné z dochovaných redakcí.⁸³ Je tedy určitě škoda, že Lupáč onomu ztracenému textu nevěnuje příliš mnoho pozornosti. Nejprve se kriticky staví k užití slova *libertaretur*, kdy opět vyjadřuje rozhodný postoj, že žádné církevní povolení kalicha nepřichází v úvahu, jelikož Čechové přijímají podobojí na základě Boží autority. V této souvislosti uvádí, že i v době válek „jsme ten ritus autoritou Krista zachovávali a touto autoritou a žádnou jinou doteď zachováváme a s Bohem zachovávat budeme“ (ř. 229–230) a zároveň se ostře vymezuje proti katolické praxi: „ani Krista, ani apoštola, ani z prvotní církve, ani ze současné žádného pro sebe nemohou nalézt.“ (ř. 235–236) Zde můžeme vidět příkrý rozpor s Papouškovým výše uvedeným výrokem o celé řadě církevních autorit, jimiž měli basilejští duchovní podepřít svou tezi o dostatečnosti jedné způsoby. Aby dále Lupáč doložil svůj názor na nesouměřitelnost mezi autoritou Boha a institucionální církve, uvádí své vzpomínky na basilejská rokování ve věci kalicha. Nejprve nastiňuje epizodu zohledněnou i v *Super responso Pii pape*, kdy se Čechům dostalo na jejich dotaz o původu jedné způsoby odpovědi, že vzhledem ke starobylosti této praxe nelze určit, kdo ji prvně zavedl.

81) Slova ohledně připouštění výhradně dospělých osob k eucharistii a nábožného žádání sice v kompaktátech nalezneme, bylo již však ukázáno, že tyto věty se dle Lupáčova mínění vztahovaly na budoucí koncesi kalicha určenou katolickým kněžím. V pojetí Martina z Újezda se tak nejednalo o kompaktátní požadavky.

82) F. M. BARTOŠ, *Cusanus and the Hussite bishop*, s. 43.

83) Není přitom vůbec jisté, zda bylo jedenáct artikulů sepsáno Papouškem, neboť skutečnost, že žádný rukopis *Edicia* tyto body neobsahuje, ve prospěch Janova autorství příliš nehovoří. Musíme tak vzít v úvahu i možnost, že se k Lupáčovi dostal Papouškův spis s jednou či více interpolací z pera jiného autora.

To přivádí autora k ironickému tvrzení „Hle, jak chvályhodný a silný základ té víry!“ (ř. 240) a následně Lupáč uvádí, jakými slovy prý Čechové na stanovisko koncilu zareagovali: „Cožpak nesrovnatelnější a větší není starobyly [Bůh], z něhož byl stvořen svět a narozen Kristus, u čehož můžeme spočítat jak dny, tak hodiny? A jak to, že o té starobylosti [přijímání podjednou] nevíte, zda byla někde pevně ustanovena? Ale jelikož nedbalost kněží to postupně a po kouscích zavedla etc.“⁸⁴ (ř. 241–244) Zůstává otázkou, zda podobná slova z úst českých vyslanců v Basileji zazněla, vzhledem k nemalému zájmu husitů o dějiny eucharistické praxe by se však rozhodně nejednalo o nic překvapivého.⁸⁵ Téma basilejského sněmu posléze přivádí Lupáče ke zkreslenému vyličení jihlavského vyhlášení kompaktát, které se v řadě detailů odlišuje od podobných pasáží v *Super responso Pii pape* a traktátech o přijímání dětí,⁸⁶ další ostré kritice výnosu *Ut lucidius videatur*, jehož vydáním prý chtěl koncil opožděně napravit nulovou zmínku o *sub una specie* v kompaktátech, a triumfálnímu tvrzení „přijímání pouze pod jednou způsobou nemá základ ani v Písmu, ani v kompaktátech, ani v nějakém svatém“. (ř. 265–266)

Po ostré kritice subunitní praxe se autor vrací k oněm jedenácti bodům, avšak i zde jsou informace o jejich obsahu skoupé – dle Lupáčova mínění se tyto *articuli* zakládají na pouhém zvyku, a nikoliv biblické víře (*fide scripture*) a na všechny, aniž by jakýkoliv z nich být jen parafrázoval, poskytuje stručnou odpověď: „Máme kompaktáta. Za víru máme držet to, co se zakládá ve svatých písmech a v zákoně Božím a v učení církve zdravě srozuměném.“ (ř. 274–276) Je zjevné, že jedenáct artikulů představovalo soubor věroučných zásad, kterými pisatel (Papoušek?) podmiňoval budoucí koncesi kalicha, přičemž lze uvažovat, že se jednalo o jakési rozšíření či doplnění výše uvedených čtyř požadavků. Většina, ne-li všechny ztracené články byly zřejmě úzce spjaty s liturgickou praxí, poněvadž na svá nevlídná slova vůči těmto artikulům Lupáč navazuje pasážemi pojednávajícími o ritu. Zde prohlašuje, že utrakvisté nemají zanedbávat zvyky, které jsou všeobecně praktikovány. Dále

84) Díky „etc.“ sice nevíme, jaká slova husitů měla dle Lupáče následovat, ale zajisté by se jednalo o tvrzení svým smyslem odpovídající větě „tím pádem přijímání podjednou nebylo nikdy nikým ustanoveno.“
85) K zaujetí husitů touto problematikou srov. Dušan COUFAL, *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414–1431. Předpoklady basilejské disputace o první z pražských artikulů*, Praha 2012, s. 17.

86) *Naši víry pochválili i ústy i listy a svého úplně i slovem tknúti zapomanuli. A protož když v Jihlavě poslední pečeť měli přivěsiti k kompaktátom, dlúho se velmi bránili legátové nechťc přivěsiti, a když sme i císař i my pilně pobízeli, aby konali, řekli nám hněvajíce se a řkúce: ‚Co máme činiti? Však sme poblúdíli a oklamali sme se.‘ A proto vždy musili tu pečeť přivěsiti. A nemohli sme rozuměti, v čem by se oklamali, než že jsú naši a tak Kristovy víry pochválili. A potom i ústy na rynku přede všemi, dlúho se i tomu bránívše, pochválili a svého, jakož Buoh ráčil, zapomanuli a již jinak hnúti nemohli. APH, D 118, fol. 96r–96v. ... eciam ore adversariorum imperatore stimulante in Iglavia fuit commendata et coram omni et spectabili omnium finitimarum gencium frequencia magis vocibus in circulo cunctis audientibus magnificata legatis ore proprio ipsam laudem communionis utriusque speciei aprobantibus [...] post consumacionem compactatorum dixerunt manifeste: ‚Nos erravimus et decepti sumus.‘ Sed imperator dixit: ‚Iam est tarde, iam oportet secundum concordata fieri.‘ Unde nec unum verbum potuerunt amplius compactatis addere... Moravská zemská knihovna Brno, Mk 111, fol. 78r: K popisu v *Super responso* srov. A. PÁLKA, *Super responso Pii pape*, s. 48–50, kde i poukaz na nepravdivost těchto pasáží. Je zajímavé, že v *Sensus* a českém traktátu o přijímání dětí nacházíme motiv toho, jak byli legáti na nátlak husitů i císaře přinuceni k přivěšení svých pečeti ke kompaktátům, zatímco *Super responso Pii pape* a *De communionem parvulorum* hovoří jen o přiměnění legátů k ústnímu vyhlášení smluv.*

hovoří o zvyklostech, které mají status pouhého ritu a nespádají pod víru (autor tímto implicitně vyjadřuje myšlenku, že takový ritus, není-li všeobecně zachovávan, Čechové nemusí dodržovat), a o zvycích, které jsou naopak v první řadě vírou (svatě přijímání, křest, pomazání nemocných), čili liturgických úkonech zakotvených v Písmu.⁸⁷ Na své teze o ritu pak Martin z Újezda navazuje poukazem na tzv. soudce chebského, tedy autoritu, která má dle dikce kompaktát určovat, jaké věci je nezbytné držet za víru. Závaznost oné autority Lupáč dokládá právě citacemi z basilejských smluv a znovu dokazuje své umění využít osobně zažité události jako polemický nástroj, když přibližuje nelehkou situaci ohledně vyjednání soudce chebského roku 1432. Líčení dramatického dějství je v zásadě velmi podobné analogickým vyprávěním z jiných Martinových děl,⁸⁸ zde je však nutné zmínit, že *Sensus* vrhá nové světlo na autorovo vnímání pobytu legátů koncilu v Chebu. Ve své dřívější analýze nejednoznačné pasáže v *Super responso Pii pape* jsem naznačil, že by bylo zvláštní, pokud by se Lupáč domníval, že vyslanci koncilu po údajném osobním doručení zvacího listu *Compulit nos caritas* do Chebu ve městě zůstali a pobývali tam až do příchodu husitské delegace. Na základě textu v *Sensus* mi však nezbyvá než přiznat, že právě takto zjednodušeně autor ony události chápal.⁸⁹

Posledním Papouškovým tvrzením, které se v dochované redakci spisu *Sensus* Lupáč pokouší vyvrátit, je myšlenka, že jelikož způsob podávání eucharistie nepatří mezi nezbytné věci této svátosti, církev má pravomoc jej změnit. Utravistický polemik namítá, že na základě takové logiky by mohla církev nakonec oprostít eucharistický ritus od veškerých milostí a anulovat samotné Kristovo tělo. Je zajímavé, že teprve nyní Lupáč ve spisu využívá mimobiblických církevních autorit – nejprve pomocí aluze na čtvrtou knihu *Sentencií* Petra Lombardského, kde jsou citovány výroky ohledně svátostných úkonů v řadách kacířů, dochází k závěru, že římská, pražská, ba ani univerzální svatá církev nemůže z eucharistie odstraňovat užívání milostí (*usus graciaram*),⁹⁰ „neboť v opačném případě by dle toho nepřítel mohla

87) Autor takto de facto čtenáři vynahrazuje své předchozí „odbytí“ problematiky ritu (viz s. 57).

88) ...conveneramus cum legatis concilii in Egra conferre cum eis et de modo standi in Basilea, tractandi, probandi et similiter iudicandi et concludendi. Legati dicebant, quod omnium difficultatum in materia fidei debet concilium esse iudex. Respondimus, quod hoc nobis non videtur esse iustum, cum concilium sit pars nobis adversa et illa deberet iudicare nos sicut forte, nec vos velletis iudicari a nobis. Ad quid enim essent disputationes et altercationes cum concilio, si concilium debet esse iudex? Tandem cum magna difficultate, satis prolixa et sumptuosa dieta convenimus in uno iudice, qui usque hodie dicitur iudex in Egra compactatus. Moravská zemská knihovna Brno, Mk 111, s. 80r–80v. Dále srov. F. M. BARTOŠ, *Martin Lupáč*, s. 133, pozn. 26, a A. PÁLKA, *Super responso Pii pape*, s. 37–39.

89) A. PÁLKA, *Super responso Pii pape*, s. 35–36. Ona klíčová pasáž v *Sensus* zní: *Hec in Egra anno Domini M^o CCCC^o III°, cum voluissemus primo ire in Basileam, quia ibi venerant legati cum auctoritate totius concilii evocantes nos ad concilium, timentes, que ne Eugenius, hostis eorum, preoccupet nobiscum facere ligam et amicitiam*. Jak je zřejmé, v pražské redakci *Sensus* je chybné vročení chebského dějství do roku 1433.

90) Třebaže utravisté dle všeho nepopírali přítomnost celého Krista pod jednou způsobou, z hlediska milostí, které člověk při svatém přijímání získává, stavěli *sub utraque specie* nad subunitní praxi. Odejmutí laického kalicha tudíž mohlo být chápáno právě jako odnětí milosti. Takové uvažování ostatně kališníkům v druhé části *Edicia* přisoudil i Papoušek: *Tandem communicantes sub utraque specie dicunt, quod maior datur gracia sub utraque specie quam sub una, sive utilitas et dona maiora dantur*. NK Praha, XI C 8, fol. 304v. K původu této nauky viz D. COUFAL, *Polemika o kalich*, s. 31–33.

církev veškeré svátosti učinit bezcennými a zbavit je jakékoliv milosti“ (ř. 328–329) Aby doložil své smýšlení, že *usus* by neměl být brán na lehkou váhu a dle libosti pozměňován, cituje Lupáč druhou knihu *De trinitate libri duodecim* od Hilaria z Poitiers, v níž je slovo *usus* dáno do těsné souvislosti s Duchem svatým.

V neposlední řadě se autor opírá o Akvinského *Summu*. Nejdříve cituje pasáž údajně dokazující nutnost přijímání dětí, což jej vede k výroku, že „církev, jež nevyžaduje eucharistii maličkým, není pravou církví...“ (ř. 341–342) Obecně katolické straně pak Lupáč vkládá do úst argument, že dítkám postačuje vůle církve (*desiderium ecclesie*), kterou lze ztotožnit s duchovním přijímáním. Proti tomuto uvažování se kněz Martin vymezuje slovy, že ono *desiderium* musí být nasyceno (*manducatur*) činem, jinak řečeno svátostným přijímáním. Svůj závěr dokládá dalším výňatkem z Akvinského, který lze chápat jako Tomášovu výzvu, aby nezůstalo pouze u duchovního přijímání, pokud existuje možnost jej naplnit svátostnou praxí. Nakonec se Lupáč znovu podivuje nad Janovými slovy o možnosti měnit *usus* – naznačuje, že pokud by se římská církev rozhodla dosavadní praxi změnit natolik, že by nebyla podávána ani hostie,⁹¹ svátost eucharistie by přestala být jakkoliv užitečná, jelikož hlavním důvodem pro její zavedení byla Ježíšova výzva k apoštolům ohledně jezení těla a pití krve. Tezi, že odebráním kalicha i hostie zcela zmizí jakýkoliv účinek Kristem ustanovené svátosti, posiluje Lupáč analogiemi ze všedního života, kupříkladu že při absenci publika zcela postrádá smysl pronášet kázání. Redakce traktátu v pražském kapitulním rukopise vzápětí končí prudkým útokem na římskou církev, o níž Lupáč tvrdí, že se jí přisuzuje mnohem větší moc, než by zasluhovala, aby se tím zakryly její zlo a vychytralost.⁹²

Úvahy nad datací a druhým životem Lupáčovy polemiky

F. M. Bartoš na základě zmínky o rezignaci basilejského vzdoropapeže usoudil, že *terminus a quo* traktátu *Sensus* je představován datem 7. duben 1449, kdy se Felix zřekl papežského úřadu.⁹³ Jelikož však nyní víme, že Lupáčova polemika byla reakcí na Papouškovo *Edicio*, je nutné Bartošův závěr přehodnotit. Bylo ukázáno, že Papoušek mohl svůj výklad kompaktát sepsat nejdříve po 25. dubnu 1449. Za *terminus a quo* traktátu *Sensus* je tudíž záhodno považovat druhou polovinu roku 1449, neboť musíme vzít v úvahu, že jistou dobu trvalo, než došlo k vyhotovení dnes ztracené redakce *Edicia* a obdržení tohoto spisu samotným Lupáčem, jenž se s obsahem

91) Autor taková slova přímo neříká, ale z kontextu celé pasáže je patrné, že zde hovoří o další možné změně ze strany církve, čili nikoliv o něčem, co již bylo uskutečněno (zdvižení kalicha). Nabízí se tudíž vysvětlení, že zde Lupáč spekuluje o teoretické možnosti odebrání hostie.

92) Srov. překlad in F. M. BARTOŠ, *Martin Lupáč*, s. 122: „Věřu více moci, než je slušno, domýšlí se tato církev. Přeničerná ta domýšlivost, z čeho se zrodila? Aby zakryla pustou její zlobu a úskočnost.“ Ze skutečnosti, že v rukopise APH KMK, O 74, se za touto větou nachází *etc.*, lze soudit, že do pražského manuskriptu možná nebyl zapsán celý text Lupáčovy repliky k *Ediciu*.

93) F. M. BARTOŠ, *Martin Lupáč*, s. 122, 137. Bartoš zároveň spekuluje, že traktát vznikl již na počátku padesátých let, jelikož se zde oproti *Super responso Pii pape* nachází trpké výčitky vůči Cesarinimu (konkrétně jeho vině na prohře křesťanských vojsk u Varny) a koncilu obecně. Tento argument však dle mého názoru postrádá potřebnou váhu.

díla nejprve musel detailně seznámit, aby polemický traktát mohl vůbec sepsat. Jako nejzazší možný termín uvedl Bartoš rok 1462, přičemž byl nepochybně veden zcela oprávněnou úvahou, že text musel být sepsán předtím, než se Lupáč dozvěděl o zrušení platnosti kompaktát Piem II.⁹⁴ Poněvadž nelze říci, kdy se utrakvistický kněz s papežovým rozhodnutím seznámil, nebudeme raději Bartošův *terminus ad quem* konkretizovat, ač se zdá, že Lupáč měl Piovy argumenty k dispozici již delší dobu před srpnovým vystoupením Jiřího z Poděbrad.⁹⁵

S rozmezím let 1449–1462 tedy v zásadě souhlasím, přesto považuji za nepravděpodobné, že by *Sensus* spatřil světlo světa až v šedesátých letech, a to ze dvou důvodů. Zaprvé, ve spise nacházíme výtku Lupáče na adresu Čechů účastnících se jednání ve věci kompaktát (*qui compactata condiderunt et consumaverunt*), kteří prý nyní v této záležitosti mlčí a kazí tak smýšlení ostatních. Domnívám se, že takový výrok se příliš nehodí do období po roce 1460, kdy osobností, které ve třicátých letech výrazně zasáhly do rozhovorů ohledně obsahu husitsko-koncilních smluv, bylo naživu už jen velmi málo.⁹⁶ Martinova výtkta tak mnohem více zapadá do předchozího decennia, kdy stále žila řada pamětníků jako například Jan Velvar († 1451), Jan Čapek ze Sán (asi † 1452), Václav Koranda starší († 1453), Petr Payne († 1456), Prokop z Plzně († 1457), Bedřich ze Strážnice († 1459), Mikuláš Biskupec (asi † 1459/1460) či Matyáš Louda z Chlumčan († 1460). Proti této úvaze lze pochopitelně namítnout, že Martin Lupáč nemusel být nutně obeznámen s úmrtím všech osob podílejících se na dávných jednáních. Takový argument, byť nepostrádá logiku, však dle mého soudu nemůže nic změnit na skutečnosti, že ona věta více odpovídá období padesátých let. Zadruhé bychom měli přihlédnout k okolnostem sepsání ostatních „kompaktátních polemik“ z Lupáčova pera – odpověď Mikuláši Kusánskému na jeho list z června 1452 byla vyhotovena ještě v témže roce⁹⁷ a to samé platí i pro spisy *Contra papam* a *Super responso Pii pape* reagující na papežské odvolání platnosti kompaktát, jelikož vznikly v roce 1462.⁹⁸ Doplňme, že Lupáčova polemika proti argumentům Hilaria Litoměřického předneseným v Praze v únoru 1465 spatřila světlo světa nejpozději tři roky po pražském dějství.⁹⁹

94) Kdyby Lupáč vytvářel odpověď Papouškovi poté, co již byl s Piovým rozhodnutím obeznámen, nedával by obsah traktátu smysl – kupříkladu v pasážích, kdy se vyrovnává s Papouškovým tvrzením o možnosti pokročit v kompaktátech, by Lupáč zcela jistě musel zdůraznit, že římská církev basilejské smlouvy zatratila.

95) A. PÁLKA, *Super responso Pii pape*, s. 31.

96) Kromě Lupáče jsou mi známi pouze Beneš Mokrovouský z Hustiřan († po 1464), Václav z Dráchova († 1469) a Jan Rokycana († 1471).

97) F. M. BARTOŠ, *Cusanus and the Hussite Bishop*, s. 44.

98) Spis *Contra papam* obsahuje přípisek *In Biestwina anno Christi 1462*, ÖNB Wien, Cod. 4302, fol. 359r. Ohledně datování druhého spisu srov. A. PÁLKA, *Super responso Pii pape*, s. 31.

99) Spis *De medio sacramento* proti Hilariově vystoupení musel být dopsán před 20. dubnem 1468, což je nejzazší možné datum Lupáčova úmrtí. Je ale nutno zmínit, že Lupáč za svého života stihl sepsat i polemiku reagující na Hilariův traktát sepsaný až po oné únorové disputaci (*Replica in tractatum loquencii Hilarii*). Je pravděpodobnější, že nejdříve Lupáč vyhotovil *De medio sacramento* reagující na Hilariovy únorové teze a posléze se polemikou *Replica* vymežil vůči Hilariovým argumentům sepsaným po disputaci. Napsání *De medio sacramento* v samotném závěru Martinova života tudíž nepůsobí příliš přesvědčivě, přesto je však záhodno s rokem 1468 jakožto *terminus ad quem* počítat. K těmto dvěma Lupáčovým spisům viz F. M. BARTOŠ, *Martin Lupáč*, s. 132–134.

Pro Lupáče tedy patrně nepředstavovalo žádný problém seznámit se s obsahem polemik proti kompaktátům a kalichu v relativně krátké době od jejich vzniku a poměrně brzy poté se s nimi písemně vypořádat. Nejzazším datem sepsání *Edicia* je rok 1453 a Papoušek měl určitě zájem na tom, aby se jeho útok proti utrakvismu co nejdříve rozšířil jak mezi katolické, tak i kališnické vzdělance. Příkláním se tudíž k myšlence, že nejpozději v polovině padesátých let se Lupáč s Papouškovým spisem seznámil a nedlouho nato došlo k vyhotovení traktátu *Sensus*.¹⁰⁰ Jak již bylo naznačeno, těmito argumenty sice není možno posunout *terminus ante quem* před rok 1462, na jejich základě lze nicméně uvažovat, že *Sensus* s velkou pravděpodobností vznikl o poznání dříve.

Zatímco druhý život *Edicia* jsme si názorně ukázali na Lupáčově protipapouškovské polemice a papežově vlastnictví Janova spisu, v případě spisu *Sensus* informace o jeho pozdější reflexi postrádáme, tedy až na skutečnost, že byl (v neúplném rozsahu?) opsán do kapitulního rukopisu, k čemuž patrně došlo roku 1478.¹⁰¹ Pouze v hypotetické rovině můžeme přemítat nad tím, zda Lupáčův výklad kompaktát nebyl jedním z inspiračních zdrojů pro členy kunvaldského sboru Jednoty bratrské. Ve *Zprávě Bratří kunvaldských* totiž nacházíme pasáž ohledně konfliktu Evžena IV. s basilejským koncilem, kde stojí, že papež „rozptýlil ten sněm basilejský kromě těch kompaktát a smluv, kteréž s Čechy narovnali, a tudy přitáhl České království k sobě, jak on jim těch kompaktát potvrdil.“¹⁰² Víme-li, že ve stejném díle je Lupáč výslovně uveden v souvislosti s pojednáním o pražských demonstracích z roku 1412,¹⁰³ pak se nabízí otázka, zda tvrzení o Evženově pokoření koncilu vyjma kompaktát nebylo podepřeno jiným Martinovým spisem. Právě *Sensus* obsahuje slova *Eugenius papa, acerrimus inimicus et capitalis hostis concilii Basiliensis, per omnia anathematisavit ipsum concilium, omnes determinaciones concilii preter sola compactata cum Boemis facta... a omnes conclusiones, omnes sentencias et determinaciones concilii Basiliensi sedes apostolica per Eugenium anathematisavit preter sola compactata cum Boemis facta...*, přičemž v druhém případě se Lupáč odvolává na nespécifikovanou papežovu bulu, nejspíše *Littera pape de dissolutione secunda concilii Basiliensis*.¹⁰⁴ Stejně tak je ale možné, že takovou ideu kunvaldští bratří převzali z jiného Lupáčova

100) Jistým úskalím této úvahy je skutečnost, že nelze rozhodnout, zda oněch jedenáct artikulů známých pouze z Lupáčova traktátu bylo obsaženo v původním *Ediciu*, či zda se jednalo o doplnění ze strany jiného katolického autora. I případné interpolování Papouškova spisu a rozšíření této verze do utrakvistických řad však mohlo proběhnout v poměrně krátkém časovém úseku.

101) Soudím tak ze skutečnosti, že ve stejném rukopise se nachází rovněž jedna z redakcí spisu *Super responso Pii pape*, která je patrně psaná stejnou rukou a o níž ze závěrečné poznámky víme, že byla do kodexu zapsána dne 7. července 1478 (*Feria 1478 ante Patal*, APH Praha, O 74, fol. 86v).

102) NA Praha, B 41a, s. 9.

103) *I vzbudil pán Bůh mnohé kolegiáty, študenty, bakaláře [...] jakož kněz Martin Lupáč píše...* Tamtéž, s. 3.

104) Vydána in *Monumenta conciliorum* II, s. 1033–1040. Lupáč snad odkazuje na pasáž na s. 1039, kde je koncilu dána lhůta k vyřízení nové licence kalicha: *causa Bohemorum, quoad articulum communionis sub utraque specie, quem solum articulum volumus in dicta civitate Basiliensi a data presencium infra triginta dies continuari posse, dumtaxat excepta; quos etiam Bohemos, si pro ea causa ad dictam civitatem Ferrariensem et concilium sic translatum eis magis venire placuerit, in eum casum benigne suscipiemus, tractabimusque cum omni humilitate et caritate possibiliter...* K Evženově bule i výňatku z kunvaldské zprávy srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 129–132.

pojednání,¹⁰⁵ inspirovali se někým jiným, případně si nezávisle na komkoliv pasáž z Evženovy byly vyložili jako zavržení všeho kromě kompaktát. Podobnost mezi výroky ze *Sensus* a kunvaldského spisu je však v každém případě pozoruhodná.

Závěrem

Spisy *Edicio* Jana Papouška ze Soběslavi a *Sensus* Martina Lupáče názorně demonstrují, jak odlišné názory na smysl basilejských kompaktát mohly být po roce 1436 v Českém království šířeny. Lupáč jednoznačně usiloval o úplné vyvrácení Papouškových tezí, a mezi oběma výklady bychom tudíž jen sotva našli nějaké styčné body. Jan ze Soběslavi vnímal kompaktáta jako dočasné povolení kalicha církevní autoritou, jehož platnost končila zveřejněním dekretu *Ut lucidius videatur*, přičemž nová koncese přijímání pod obojí měla být českým a moravským utrakvistickým kněžím poskytnuta pouze tehdy, když splní jisté podmínky, jako například ztotožnění se s basilejským dekretem, odmítnutí podávat dítkám či pronášení formule o celém a plném Kristu kališnickými duchovními. Na druhé straně Lupáč interpretoval úmluvy z roku 1436 jako pouhý koncilní souhlas s kalichem, který nebyl pro utrakvistickou praxi nikterak závazný, neboť přijímání podobojí vycházelo z Písma. Naprosto odlišným způsobem Lupáč rovněž vykládal onu novou církevní koncesi – v jeho pojetí se vůbec netýkala kališnického duchovenstva, nýbrž katolických kněží, kteří by vydáním takového dokumentu byli zavázáni podávat z kalicha nábožně žádajícím dospělým věřícím, což by však nijak neovlivnilo přijímání dítek praktikované utrakvistickým kněžstvem. Taktéž závaznost basilejského dekretu pro Čechy je Martinem z Újezda odmítnuta, a dokument z prosince 1437 je tak vyložen jako marná snaha legátů napravit opomenutí subunitní praxe v textu basilejských listin.

Přes veškerou odlišnost však nelze nevidět, že významným společným rysem obou děl je užití historického narativu, který kromě toho, že čtenáři lépe umožňuje pochopit události vedoucí k vyjednání kompaktát, funguje v obou případech jako účinný polemický nástroj, což má pochopitelně za následek zjednodušení či přímo deformaci minulosti. Pokud další bádání nad Lupáčovou polemickou literaturou ukáže, že by *Sensus* mohl být vůbec nejstarším dílem utrakvistického kněze, v němž nacházíme pro autora tolik charakteristické propojení teologické a historické argumentace,¹⁰⁶ a pokud zároveň připustíme možnost, že znění *Edicia* citované Lupáčem obsahovalo i výklad o husitských dějinách,¹⁰⁷ vyvstala by zásadní otázka: nebyl to právě spis Jana Papouška ze Soběslavi, který Martina z Újezda k teologicko-historické interpretaci kompaktát přivedl?

105) *Cur papa audet sententiam generalis concilii abrogare, quam tenetur aprobare, ymmo et sententiam Eugenii, que concilium Basiliense reprobavit preter compactata cum Bohemis facta?*, ÖNB Wien, Cod. 4302, fol. 371v.

106) Značná část spisů, do nichž autor výrazným způsobem zakomponoval své vzpomínky, vznikla prokazatelně po papežově zrušení kompaktát. Není však zatím jisté, z jaké doby pocházejí latinský i česky psaný traktát o přijímání dítek, v nichž Lupáč minulosti rovněž argumentuje.

107) Žádná z Lupáčových citací bohužel neuvádí jakoukoliv část z Papouškova dějinného exkurzu, patrně tedy nebudeme nikdy s naprostou jistotou vědět, zda měl utrakvistický kněz ono historické pojednání k dispozici.

Ediční poznámka

V následující kritické edici je nejprve zpřístupněn spis k problematice basilejských kompaktát a svatého přijímání od Jana Papouška ze Soběslavi, a to v jeho úvodní části, která se věnuje především husitským dějinám a smyslu kompaktátních úmluv. Papouškových spisů se zachoval ve čtyřech redakcích, mezi nimiž sice nalezneme nemalé odlišnosti – nejvýznačnějšími rozdíly jsou zcela chybějící odstavce v rukopise *V* a naopak texty známé z jiných pramenů, jež byly přidány do znění manuskriptu *G* –, na druhou stranu si však nelze nevšimnout, že nacházíme mnoho společných rysů mezi verzemi *C* a *G* na straně jedné a mezi zněními v rukopisech *H* a *V* na straně druhé. Často se přitom jedná o podstatné rozdíly, kdy v rukopisech jedné skupiny nalézáme celé fráze či věty chybějící ve skupině druhé a naopak. Nelze tedy vyloučit, že předlohy rukopisů *C* a *G*, respektive *H* a *V* vycházely ze stejného hyparchetypu.

Při zvažování, jakou verzi zvolit za základ edice, bylo nejprve nutné zodpovědět otázku, zda je vhodnější skupina *C/G*, či naopak *H/V*. Závěr, že pro potřeby zde předkládané edice se lépe hodí znění z rukopisů *H* a *V*, vychází ze tří hlavních skutečností. Zaprvé (a především), jelikož je zde zpřístupněn rovněž Lupáčův *Sensus*, jevílo se jako vhodné vydat takovou redakci *Edicia*, která má k pasážím citovaným v Lupáčově spise nejbližší, což platí pro manuskripty *V* a *H*. Zadruhé, při hledání redakce, která má nejvíce společného s předpokládaným a nedochovaným autografem Jana ze Soběslavi, nemáme v pramenech téměř žádnou oporu a patrně jediným vodítkem je výše popsané poskytnutí spisu budoucímu papeži Piu II. Nelze sice rozhodnout, zda dochovaná vatikánská redakce byla opsána přímo z Papouškem poskytnutého dokumentu, nicméně pouze u této verze můžeme o takové možnosti vůbec uvažovat, aniž bychom se dopouštěli přílišných spekulací. Jak již bylo řečeno, k tomuto vatikánskému opisu má velmi blízko i brněnská redakce *H*. Za třetí, Papouškova interpretace rozmachu husitství je historikům už dlouhou dobu známa díky edici Konstantina Höflera z roku 1866, přičemž Höfler při jejím zpracování vycházel z verze *C*. Nové edici by jistě mohlo přidat na zajímavosti, kdyby představila redakci, která se na řadě míst od Höflerova vydání liší, tedy buď *H*, nebo *V*.

Jelikož v případě *V* nastává problém, že tu neznámý opisovač zjevně vynechal celou řadu pasáží z původního spisu, nejvhodnějším základem edice se nakonec ukázala být verze *H*. Jistou nevýhodou tohoto rukopisu jsou relativně četné grafické či gramatické chyby, které jsou však v předkládané edici pochopitelně opraveny. Jediným významným doplňkem je samotný název, který pochází z manuskriptu *C* (brněnské znění bohužel není opatřeno nadpisem a jako nejmýsluplnější název pro traktát se jeví tradičně uváděné *Edicio*).

V případě rukopisu *G* by zaznamenání rozsáhlých doplňků do vlastní kritické edice bylo příliš komplikované, informace o nich tudíž následují na tomto místě. Seznam výtek vůči Čechům známý jako *Quaerelae de motibus Bohemiae*¹⁰⁸ začíná

108) Srov. J. LOSERTH, *Zur Geschichte der Hussitischen Bewegung*, s. 292–295; *Výbor z české literatury doby husitské II*, ed. Bohuslav HAVRÁNEK et al., Praha 1962, s. 132–134.

na fol. 127r za větou *ut ipsum concilium diffiniat ardua dubia ecclesiastica*, a to slovy *Item occasione communionis calicis terra Boemie caret rege, archiepiscopo quasi annis XXX...* Na fol. 128r *Quaerelae* končí frází *Hec Augustinus informa*. Bezprostředně za tímto místem se nalézá seznam „chybných článků“ (*articuli erronei*), jimiž se v lednu 1433 pokusil basilejský koncil formulovat věroučná pochybení husitů.¹⁰⁹ Tento druhý doplněk začíná na fol. 128r nadpisem *Secuntur articuli propositi in sacro concilio Basiliensi dominis Boemis XVIII die Januar, anno Domini M^o CCCC XXXI°* a na fol. 129r nacházíme závěrečná slova *que universalis ecclesia veneratur; ut sancta quatuor ewangelia etc.* Poté již čteme pasáže známé ze zbylých redakcí *Edicia: Ad que concilia Cristiani debent recurrere in causis fidei...*

Samostatným problémem je skutečnost, že přepis Lupáčova traktátu *Sensus* dochovaný v rukopise *O* nám zanechal výňatky z další verze *Edicia*, která má navzdory své zjevné podobnosti s redakcemi *H* a *V* svá specifika. Mimo jiné zde zaujmou celé věty neobsažené v ostatních zněních (kromě výše diskutovaných 11 artikulů se jedná například o větu *Notate diligenter, quod Boemi non tenent id, quod promiserunt*). Pro lepší ilustraci se v různověstných Papouškova traktátu nacházejí i varianty, které nalézáme v Lupáčově spise, což je označeno písmenem *O*. Některé Papouškovy výroky *Sensus* uvádí dvakrát, přičemž se stává, že druhá citace se od té první v některých detailech odlišuje. Takové odchylky při opakovaném citování jsou signalizovány písmenem *O*¹.

Edice přináší také vůbec první vydání traktátu Martina Lupáče *Sensus*, u něhož se na rozdíl od Papouškova spisu nepodařilo najít žádnou doposud neznámou verzi. Tím pádem edice vychází z jediné redakce, a poznámkový aparát se tak omezuje jednak na opravení několika chyb, jednak na identifikaci biblických míst, církevních autorit či pasáží z basilejských a císařských kompaktátů.

V případě různověstí se neupozorňuje na odchylky grafického rázu (*Moravi/Morawi, Boemia/Bohemia, Picardia/Pikardia*), zohledněny jsou nicméně odlišnosti ve výslovnosti (*sanctus/santus, Vikleff/Wigleff*). Pro zaznamenání nevyjádřených liter byly použity špičaté závorky (*M<artinum>*), pro – alespoň dle názoru editora – nadbytečná slova v základním rukopise bylo užito závorek hranatých (*[testimonium]*). Citace uváděné kurzívou značí slova bezesporu či s velkou mírou pravděpodobnosti převzatá z jiného spisu, zatímco „citace“ zapsané normálním písmem značí výroky, které Papoušek či Lupáč zřejmě od nikoho jiného nepřebírali, a byli tudíž jejich tvůrci. Než o citace se tu spíše jedná o užití přímé řeči. V edici jsou použity následující zkratky: *ad.* – *adidi*, *cfr.* – *confer*, *em.* – *emendavi*, *om.* – *omisit*, *sec.* – *secundum*. U obou spisů se snažím dodržet pravidla pro transkripci latinských textů od Bohumila Ryby. Závěrem bych zde chtěl poděkovat panu doktoru Dušanu Coufalovi za pomoc se čtením celé řady nejasných míst.

109) Srov. MC I, s. 272–274.

Edicio magistri Johannis Pappuskonis de Sobieslaw (pars prima)

Editio critica secundum:

H – cod. Moravský zemský archiv Brno, H d 36, fol. 121r–125v

C – cod. Národní knihovna Praha, XI C 8, fol. 296r–296v

G – cod. Národní knihovna Praha, XIV G 20, fol. 126r–127r, 129r–130v

V – cod. Biblioteca apostolica Vaticana Roma, Vat. Lat. 2973, fol. 177v–178v, 235r–236r

Cum respectu ad:

O – cod. Archiv Pražského hradu Praha, Knihovna Metropolitní kapituly, O 74, fol. 39r, 39v, 41v, 43r, 44r, 47r

- 1 Edicio magistri Johannis Pappuskonis de Sobieslaw pro declaratione compactatorum et decreti in Basilea facti pro communione unius speciei

5 Quamvis per Dei gratiam innumerabiles errores et hereses sint ab ecclesia Dei extirpate et eorum secte sunt delete, tamen adhuc ex permissione divina ad probationem fidelium et dampnationem impiorum una remansit, vocata Valdensium secta, que per Cristianismum totum serpit ut cancer, que est hostilis inimica ecclesie Romane et omnibus modis intendit destruere fidem, sacramenta et ritus et consuetudines rationabiles intendit erradicare. Cuius secte quidam heresiarcha
10 dictus Vikleff erat fortissimus defensor in multis articulis, iam ab ecclesia dampnatus. Et ipisius libri ad Boemiam venientes plures infecerunt, quod audiens eadem secta, quia Vikleff in Boemia commendatur et specialiter articuli condempnati ab ecclesia Romana, venerunt plures ad Boemiam de diversis partibus, quidam de Misna clerici et scolares, specialiter de Drazden, alii de Pikardia, alii de Anglia,
15 qui adhuc plus infecerunt regnum Bohemie. Tandem fortificata illa secta videns,

1 /2 Edicio – speciei] *ad. sec. C*, Hec sunt summam et conclusionem rescripta ex hiis omnibus quæstionibus et argumentis, que facta sunt in concilio parte ex una Boemorum Basiliæ, parte ex altera ecclesie pro communione utriusque speciei. Qui ergo vult aspicere oculo indifferenti, videat doctores, canones etc. pro parte forciori. Hec reportata sunt dilime de verbo ad verbum per auditorem domini Philibertis ex utraque parte, quorum copiare esset nimis prolixum *G*, De errore Bohemorum circa communionem utriusque speciei et de inicio predictorum errorum *V 5* extirpate] *em. sec. CG*, extirpate *H*, stirpate *V*] delete] delete et erradicare *CG* | divina] Dei *G 6* impiorum] *em. sec. CGV*, impiorum *H* | vocata Valdensium] que vocatur Valdensium *CG 7* per] *em. sec. CGV*, ex *H* | Cristianismum] Cristianissimum *V* | Cristianismum – cancer] orbem Cristianitatis ut cancer serpit *CG 8* et¹] que etiam *CG* | ritus] ritus sacramentorum *CG 9* intendit] *em. sec. CGV*, intendit *H* | Cuius – quidam] Cuius quidam secte *G 10* Vikleff] Wigleff *G*, Viteff *V* | in – articulis] *om. G* | iam] iam dudum *CG 10/11* dampnatus] dampnatis *V 11* ipisius] ipsi *V 12* Vikleff – commendatur] libri Wigleff in Bohemia commendantur et laudantur *C*, libri Viteff in Bohemia commendantur et laudantur *G*, libri Viteff in Bohemia commendantur *V 12/13* articuli – Romana] aliqui articuli ab ecclesia Romana condempnati *C*, aliqui articuli ab ecclesia Romana condempnati *G 13* plures – partibus] *om. CG 14* Misna] Missena *G*, *suprascriptum* Petrus *C* | specialiter] *om. CG* | Anglia] *suprascriptum* Englist *C 15* plus infecerunt] plus quam prius infecerunt et intoxicaverunt per suos errores *CG* | regnum] regnum alium *G*

quod ecclesia non habet usum communionis sub utraque specie quantum ad populum laycalem seu vulgarem et quia articulus ille est coloratissimus sophisticè, scripturis et argumentis apparentibus, populis simplicibus et ydeotis, ut se ipsos plus adherentes eis abstraherent ab obediencia Romane ecclesie, praxim utriusque speciei inceperunt in civitate Pragensi in ecclesia S. Martini maioris, cuius praxis adherenciam magnam habuerunt, primo magistrorum et studencium et vulgarium et nobilium utriusque sexus et specialiter gracianorum regis Wenceslai. Et habentes talem adherenciam et favorem publice predicaverunt, quod communicare sub utraque specie tenetur quilibet Cristianus ex precepto Cristi et est tante necessitatis, quod sine ea nullus potest salvari. Et propter hoc parvulos ante usum rationis et fatuos communicaverunt et communicant. Eciam predicaverunt, quod communicatio sub una specie | est sacrilega, quia subtrahitur gracia sacramentalis, que datur maior sub duplici specie quam sub una. Eciam predicaverunt, quod communicantes sub utraque specie suscipiunt integrum sacramentum, sed sub una medium eukaristie et quod ecclesia Romana in hoc decepit Cristianum populum, ideo non est ei credendum, nec obediendum.

Mortuo autem rege Wenceslao anno Domini M^o CCCC^o XIX° cito caput erexit eadem secta Valdensium seu Wikleffistarum, que se fraternitas Taborensis seu fratres de monte nominavit Tabor, habens in sua societate pro maiore | parte vulgi, pauperis et inopis multitudinem copiosam. Huius secte fundamentum fuit persequi, destruere, ymo funditus evertere prelatos ecclesiasticos et alios religiosos quosque monachos, universitatem studii, viros doctos, magistros et literatos atque scolares, potentes quoque seculi, videlicet barones et divites qualescumque. | Propter quod in turbis animose et manu armata sacramentum eukaristie, corpus Domini, anteferentes per regnum gradiebantur, vastantes, spoliantes et exurentes ecclesias, monasteria, oratoria, capellas, altaria, baptisteria, ymages Cristi et beate virginis et aliorum sanctorum, ubicumque concucientes et comburentes, vestes sacratas | et

16 quod ecclesia] que quod Romana ecclesia C, quod ecclesia Romana G | communionis] communionis eukaristie CG 17 quia] *em. sec. CGV*, q̄i H | articulus ille] ille articulus CG | est] *om. G 18 et'* | *ad. sec. CGV* | populis] hominibus CG | ydeotis] idiotis GV 18 /19 ut – ecclesie] *om. CG 19* adherentes] et adherentis V 20 Pragensi] Praxensi V | in² – maioris] *om. CG 21* magistrorum] quorundam magistrorum CG 21 /22 vulgarium – nobilium] sacerdotum et post seclarium personarum, aliquorum nobilium et vulgarium CG 22 /23 Et – favorem] Et post CG 23 communicare] communicari G 24 tenetur – Cristianus] quilibet Cristianus tenetur CG | necessitatis] veneracionis V 25 hoc] eandem causam CG 25 /26 et fatuos] *om. CG 26* Eciam] Et CG 27 /28 que – duplici] quia maior gracia sacramentalis datur sub utraque CG 28 Eciam – quod] et eciam, quia C, et eciam, quia et G 29 specie] *om. C 29 /30* eukaristie] eukaristie sacramentum CG 30 /31 et – obediendum] *om. CG 30* decepit] decipit V 32 caput erexit] *em. sec. CGV*, capud exerexit H 33 eadem – Wikleffistarum] secta Valdensium sive Vikleffistarum C, caput Waldensium sive Wigleffistarum G, eadem secta Valdensium seu Viteleffistarum V | se] *em. sec. CGV*, est H 34 nominavit Tabor] Tabor nominavit CGV | maiore] *em. sec. V*, maiori HCG 36 prelatos ecclesiasticos] prelatos ecclesiasticos dotatos, episcopos, plebanos, sacerdotes, curatos CGV 37 et] *ad. sec. CGV 37 /38* scolares] *em. sec. CGV*, scolares H 38 videlicet] scilicet CG 39 quod] que V | armata – eukaristie] armata sacerdotum copia et isti sacramentum eukaristie, scilicet G 40 exurentes] concucientes V 41 capellas altaria] capellas et altaria CG | baptisteria] *om. CG* | Cristi] Salvatoris C, sanctorum Salvatoris G | et beate] beate Marie CG 42 sanctorum] santorum V | ubicumque] ubique CGV | concucientes] concuscientes V | vestes] et vestes G

ornamenta ecclesiastica, ornatus videlicet et pallas, corporalia et calices et crisma-
 45 ria cum sacro crismate diripientes et conculcantes, sacerdotes, magistros et poten-
 tes expugnantes, captivantes, occidentes et comburentes. Hec denique fraternitas
 et secta habuit in suo gremio sacerdotes suos, quorum quidam prius erant plebani
 et alii curati vel vicarii, qui postposito suo ordine barbati et sine platis cum eis inci-
 debant missantes passim sine veste sacra et ornatu, sed communi veste tunicati
 50 extra loca consecrata, ecclesias, oratoria aut capellas, missalia et officia in missa-
 libus non advertentes, horas canonicas penitus abicientes. Insuper hec fraternitas
 seu secta sacrum crisma, unccionem extremam, confessionem auricularem sacra-
 mentalem et similia detestatur. Suffragia sanctorum iam in celis | existencium non
 credit, purgatorii ignem post hanc vitam non tenet, festivitates sanctorum non
 observat, ieiunia ecclesiastica penitus abicit, ymo non solum in diebus ieiuniorum
 55 communibus, sed in magna sexta feria carnes indifferenter hec religio manducat.
 Propter hec igitur et similia universitas Pragensis in suis actibus scolasticis et gra-
 duacionibus graviter impedita, ymo vere suspensa fuit.

H 122r

Est eciam hoc addiciendum, quod fraternitate seu secta, que se Taborenses
 appellant, erecta paucis temporibus elapsis alia fraternitas seu secta caput erexit,
 60 que se Orphanos appellabat, habens similiter multitudinem copiosam inopis et
 paperis vulgi. Huius fraternitatis fundamentum fuit fere tale quale Taborensium.
 Solum quia in ornatibus satis exhibitis et in ecclesiis, quando erant in civitatibus,
 missabant, ieiunia et sanctorum festivitates et quedam hiis similia striccius quam
 fratres de Tabor observabant. In tirranide autem et crudelitate hec ambe fraternita-
 65 tes fuerunt fortiter colligate. Duraverunt autem hec secte ab anno Domini M^o CCCC^o
 XIX usque ad annum domini M^m CCCC^m XXXIII. In tantum denique robur quelibet
 harum sectarum crevit, quod unaqueque habuit quasi trecentos currus bellicos, ali-
 quot milia peditum, qui ad aliud non vacabant, nisi aut in regno, aut extra regnum
 vastaciones exercentes et depopulaciones, civitates vero iam quamplures quelibet
 70 secta possedit suos sacerdotes ibi collocando.

Ecce, qualis honor! Heretici maximi et manifesti inceperunt novitatem, puta
 communionem calicis, et domini Boemi cum magna aviditate continuant ipsam.

43 /44 pallas – crismate] pallas et calices C, cappas et calices G | crismaria] crismalia V 44 diripientes –
 conculcantes] diripientes CG 46 et secta] om. C | prius] om. C 47 alii] em. sec. G, alias HCV | postposito]
 em. sec. CGV, prius posito H | platis] prolacione V 47 /48 incidebant] incedebant CGV 49 aut] ac V | et]
 aut G 51 secta] seta V | extremam] em. sec. G, extrema HV 51 /52 auricularem sacramentalem] auri-
 cularem sive sacramentalem CG 52 detestatur] detestantur V | Suffragia] Item suffragia G | sanctorum]
 santorum V 53 purgatorii] Item purgatorii G | festivitates] Item festivitates G | sanctorum] sanctorum
 V 54 ieiunia] Item ieiunia G 55 sed] sed et C, sed eciam G | religio manducat] fraternitas et religio man-
 ducavit G 56 hec] hoc V | universitas Pragensis] universsis Praxensis V 56 /57 graduacionibus] grada-
 cionibus G 57 vere] fere G 58 /96 Est – 15] om. V 58 hoc] hec G | addiciendum] em. sec. CG, abiciendum
 H | fraternitate] a fraternitate G | Taborenses] Taborensis C 59 appellant] appellavit CG 60 appellabat]
 appellavit CG 61 tale] taliter G | Taborensium] Thaborensium G 62 satis exhibitis] om. CG | exhibitis]
 em., exhibibus H | ecclesiis] ecclesiasticis G 64 autem] vero CG 65 fortiter] forti G | Duraverunt] Item,
 duraverunt G | secte] secte bellum quasi continue gerentes CG 65 /66 Domini – XXXIII] Domini M
 CCCC XXXIII G 68 aut?] vel G 69 exercentes] exercere CG | civitates – quamplures] Item, civitates iam
 que plures G 70 secta] om. C 71 /72 novitatem – calicis] communionem calicis, unam novitatem C,
 propter communionem calicis per istam novitatem G 72 ipsam] ipsam etc. G

Ipsi inceperunt coream pesimam et filii eorum caudam ipsorum emendant.

75 Tandem sapienciores viri ecclesiastici et scolares, nobiles et militares et civitates
videntes, quod talia mala sopire non possunt, nec eis resistere possunt, quia com-
munionem calicis pro defensione et scuto omnium illorum malorum habuerunt, et
dixerunt: „Si nobis libertaretur communio calicis, vellemus quiescere ab omnibus
bellis.“ Depost supradicti | sapienciores scientes, quod in omnibus causis eccle- H 122v
siasticis arduis et ambiguis recurrendum est ad sedem apostolicam, hoc fecerunt
80 secundum Dei preceptum Deutronomii 17: „Si difficile et ambiguum apud te iudicium
esse | prospexeris inter causam et causam, lepram et lepram et iudicium intra portas C 297r
tuas videris verba variari, surge et ascende ad locum, quem elegerit dominus Deus
tuus, | veniesque ad sacerdotes levitici generis et ad iudicem, qui fuerit illo tempore, G 127r
et queres ab eis, qui iudicabunt tibi iudicii veritatem, et facies, quodcumque dixerint,
85 qui presunt loco, quem elegerit Dominus, et docuerint te iuxta legem eius. Sequeri-
sque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram vel sinistram. Qui autem super-
bierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino Deo tuo,
et decreto iudicis morietur homo ille et auferes malum de medio Israhel.“ Hec ibi.

Et tunc sanctissimus pater Martinus ex compassione malorum, que currunt
90 in Cristianitate et specialiter in regno Boemie, auctoritate apostolica congregavit
sinodum seu concilium generale in Basilea, ut ipsum concilium diffiniat ardua dubia
ecclesiastica, | ad que concilia Cristiani debent rucerrere in causis fidei et in aliis
causis ecclesiasticis et eorum decreta sub anathemate debent servare exemplo apo-
stolorum, qui in perplexitate circumcisionis congregaverunt concilium in Ierusalem
95 et ibi decreverunt, ne amodo teneant circumcisionem. Actis 15.

Et ut abrevietur materia, sacrum concilium Basiliense talia cum Boemis fecit
compactata, que secuuntur in hunc modum: „Quod Boemis et Moravis suscipien-
tibus ecclesiasticam unitatem et pacem realiter et cum effectu et in omnibus aliis,
quam in usu communionis utriusque speciei, fidei et ritui universalis ecclesie confor-
mantibus, illi et ille, qui talem | usum habent, communicabunt sub duplici specie cum V 178v

80/ 88 Si–Israhel] Dt 17, 8–12 93 /95 apostolorum–15] cfr. Sk 15, 1–29 97/ 112 Quod–Cristus] AČ III, p. 399–400; MC I, s. 496, 655; UB II, p. 461–462

73 pesimam] om. CG | emendant] emendant. Que autem et quanta mala venerunt super regnum Bohemie propter communionem calicis, postea dicitur CG 74 Tandem] Item, tandem G | sapienciores] em. sec. CG, sapienciores H | ecclesiastici] om. G 75 possunt?] valent CG 76 pro] em. sec CG, per H | et?] ad. sec. CG 78 Depost supradicti] Depost dicti C, Item, depost dicti G 79 et] ad. sec. CG | hoc] hec G 80 secundum] secundum illud CG 81 iudicium intra] em. sec. C, iudicii inter HG 83 veniesque] veniesque G 85 quem elegerit] quem loco quem elegerit G 86 declinabis] declinans G 86 /87 superbierit] em. sec. C, superbierint HG 87 sacerdotis imperio] em. sec. CG, sacramentis inperio H | ministrat] em. sec. CG, ministrant H 88 et?] ex G | ibi] ibi. Tandem predicti sapienciores vota sua ex hac auctoritate contuleriant ad sacrum concilium omnem suam causam, dum congregabitur concilium C, ibi. Item, tandem predicti sapienciores vota sua ex hac auctoritate contulerunt ad sacrum concilium omnem suam causam, dum congregabitur concilium G 91 generale – Basilea] in Basilia G 93 debent] em. sec. CG, debet H 95 amodo – 15] amplius teneatur circumcisio. Actuum 15 C, amplius teneatur circumcisio. Actis Io G 96 /97 Et – modum] Sequuntur compactata inter concilium et Bohemos V 96 fecit] em. sec. G, fecerunt HC 97 Quod] In primis, quod V 98 unitatem] veritatem V | et?] om. G 100 duplici] utraque G

105 *auctoritate domini nostri Ihesu Cristi et ecclesie, vere sponse eius. Et articulus ille in sacro concilio discutietur ad plenum, quoad materiam de precepto, et videbitur, quid circa articulum pro veritate catholica sit tenendum et agendum pro utilitate et salute populi Christiani. Et omnibus | mature et digeste pertractatis, nichilominus si in desiderio habendi dictam communionem sub duplici specie perseveraverint hoc eorum ambasiatoribus indicantibus, sacrum concilium sacerdotibus dictorum regni et marchionatus communicandi sub utraque specie populum, eas videlicet personas, que in annis discrecionis constitute reverenter et devote postulaverint, facultatem pro eorum utilitate et salute in Domino largietur, hoc semper observato, quod sacer-*
 110 *dotes sic communicantibus semper dicant, quod ipsi firmiter debent credere, quod non sub specie panis caro tantum, nec sub specie vini sanguis tantum, sed sub qualibet specie est integer totus Kristus.*“

115 *Ecce, sacrum concilium quid obtulit Boemis et Moravis, que verba cum maxima diligencia sunt ponderanda. Viceversa domini Boemi et Moravi promiserunt sacro concilio secundum hunc modum: „Nos, Also de Risenburkg, alias Wrzestow, gubernator regni Boemie, barones, nobiles, milites, clientes, Praga civitas et cetera civitates hac sacerdotes, generalem congregacionem incliti regni Boemie et marchionatus Morawie Prage indictam celebrantes, vice et nomine dicti | regni et pro ipso regno et omnibus singulis dictorum regni et marchionatus, qui sunt de parte nostra, volentes concordata et conclusa effectui, prout est rationi consonum, demandare. In primis recipimus, acceptamus unitatem ecclesiasticam realiter et cum effectui, in unitate fidei catholice | et conformitate ritus universalis ecclesie in omnibus aliis quam in usu communionis utriusque speciei, iuxta dictorum capitolorum seriem et tenorem, tenere, servare, defendereque promittimus.*“ Hec ibi.

125 *Ista promissa sunt sigillata sigillo regni Boemie, imperatoris Sigismundi, regis Alberti, tunc Austrie ducis. Videamus, si Boemi tenent, quod promiserunt sacro concilio. Sacrum enim concilium decrevit: primo, quod Boemis et Moravis est concessa communio calicis | solum illis, qui habent usum illius communionis et non aliis. Secundo, quod [quod] solum illis est concessa, qui conformant se cum ecclesia Romana in fide et in ritibus et unitatem ecclesiasticam tenentibus. Tercio, solum illis, qui habent usum rationis et devote postulaverint. Quarto, quod sacerdotes*

115 /124 Nos-promittimus] AČ III, p. 434; MC I, p. 775–776

103 articulum] illum articulum C 104 et³] in V | nichilominus] nicholominus G 105 hoc] hec G 107 videlicet] scilicet G 108 facultatem] em. sec. CGV, facultate H 109 largietur] em. sec. CGV, largetur H 110 firmiter] primitus V 111 nec] neque V 112 integer totus] integer et totus V 115 Also – Wrzestow] Also de Ryzmberg, alias de Wrzesstiw C, Also de Rzissmberg, alias de Wrzesstiw G, Also de Rissenburg alias de Unicestovo V 116 barones nobiles] barones et nobiles G | milites clientes] milites et clientes CG | et – civitates] om. C 117 regni] regis G 119 omnibus singulis] omnibus et singulis CGV | de] in G 120 conclusa] conclusis G | In primis] em. sec. CGV, imprimis H 123 communionis] em. sec. CGV, comunicionis H | dictorum] em. sec. CGV, doctorum H 126 Austrie ducis] ducis Austrie G | Boemi] domini Bohemie G, om. O | tenent] ad. sec. CGV, tenent illud O 127 /128 est concessa] concessa est O 128 illis] em. sec. CGV, nam H 128 /129 et – aliis] om. CG 129 illis est] est illis GO | est] om. O' 130 in?] om. O | unitatem – tenentibus] ecclesiasticam unitatem habentibus et tenentibus CG 131 et] et qui O

communicantes sub utraque specie semper dicant populo communicando, quod totus et integer est Christus tam sub specie panis, quam sub specie vini. | Prospiciat ergo quilibet ratione utens, si Bohemi ista tenent, et videbit oppositum.

- 135 Quinto, in eadem sacri concilii concessione ponitur, quod communio calicis conceditur usque ad discussionem et ly<cenciam>. *Et coniunctio non solum significat copulam, sed et ordinem, ut dicitur „Fac hoc et hoc et hoc“, unum post reliquum, id est: „Ista concedimus, scilicet communionem calicis, usque ad discussionem et si discussionem suscipietis, ulterius procedemus in compactatis, scilicet si perseveraveritis in desiderio communionis, dabitur licentia vestris sacerdotibus communicandi. Si vero cessabitis a desiderio audita discussione, tunc non erit difficultas, erimus unum.“* Et illa discussio seu decretum sacri concilii ponitur in hac forma:
- 140 „*Sacrosancta generalis synodus Basiliensis in Spiritu Sancto legitime congregata, universalem ecclesiam representans, ad perpetuam rei memoriam. Ut lucidius videatur pro declaratione katholice veritatis, quid circa perceptionem sacre eucharistie tenendum sit et agendum pro utilitate et salute populi Christiani. Post diligentem perscrutationem divinarum scripturarum sacrorumque canonum, doctrinarum a sanctis patribus et doctoribus traditarum in hac sancta synodo longis temporibus habitam, consideratisque omnibus, que pro consideratione huius rei consideranda fuerunt, decernit et declarat hec eadem sancta synodus, quod fideles layci sive clerici communicantes et non conficientes non astringuntur ex precepto Domini ad suscipiendum sub utraque specie, panis scilicet et vini, sacrum eucharistie sacramentum. Sed ecclesia, que regitur Spiritu veritatis secum manente in eternum, et cum qua Christus manet usque ad consumacionem seculi, sicut ait divina scriptura, ordinare habet, quomodo ipsis non conficientibus ministretur prout pro reverentia ipsius sacramenti et salute fidelium viderit expedire. Sive autem sub una specie, sive sub duplici quis | communicet secundum ordinacionem seu observanciam ecclesie, proficit digne communicantibus ad salutem. Nec | ullatenus ambigendum est, quod non sub specie panis caro tantum, nec sub specie vini sangwis tantum, sed sub qualibet specie est integer et totus Christus. Laudabilis quoque consuetudo communicandi laycalem populum sub una specie ab ecclesia et a sanctis patribus racionabiliter introducta et hactenus diutissime observata et a doctoribus divine legis, sacrarum*
- 150
- 155
- 160

H 124r
C 298r

132 communicando] *em. sec. CG*, communicanti *HVO 133* est Christus] Christus est *CGVO* | sub specie²] *om. O 134* ista] ista quatuor notata *CG* | tenent] dicunt *O¹* | videbit] videbunt *C 137* hoc¹ – hoc²] et hoc et hoc *G* | unum] id est unum *CGVO 138* scilicet] *om. O 139* suscipietis] accipietis *O*, suscipietis, tunc *O¹* | in compactatis] et compactata *V 140* licentia – sacerdotibus] vestris sacerdotibus licentia *O 140* /141 communicandi] communicandi ut supra *CG 142* erimus unum] quia erimus unum *C*, quia erimus unum etc. *G*, eiusmodi rei *V 143* Sacrosancta] Sacrosanta *V* | in] *em. sec. CGV*, et *H 145* declaratione] declaracionis *G* | quid] *em. sec. CGV*, quis *H 147* sacrorumque] sacrorum *G 148* sanctis] santis *V* | sancta] santa *V 149* pro] *em. sec. CGV*, per *H* | consideratione – rei] *ad. sec. CGV 150* fuerunt] fuerint *G*, fuerant *V* | sancta] santa *V 152* sacramentum] *em. sec. CGV*, sacratum *H 153* que] *em. sec. CGV*, qui *H* | regitur] regetur *G* | manente] manentis *V* | et cum] *em. sec. CGV*, etc. *H 154* sicut] secundum quod *C*, secundum *V 156* Sive¹] Si *G 156* /157 una – duplici] duplici, sive sub una specie *G 157* observanciam] observacionem *C 159* caro tantum] *ad. sec. CGV 160* integer – totus] integer totus *CGV 161* sanctis] santis *V 162* sacrarum] santarum *V*

165 *scripturarum atque canonum multam | periciam habentibus, iam a longewo tempore commendata, pro lege habenda est, nec alicui licitum est eam reprobare aut sine auctoritate ecclesie ipsam inmutare. Datum in nostra solempni et publica sessione, in ecclesia maiori Basiliensi celebrata in XXX sessione, X^o kalendas Ianuarii, anno a nativitate Domini M^o CCCC^o XXXVII°.*“

V 235v

170 Ex iam dictis patet, quod communio calicis concessa est illis Boemis usum habentibus et ratione utentibus et conformantibus se in fide et ritibus universalis ecclesie usque ad discussionem. | Iam discussio facta est et decretum publicatum est in ianuis et portis ecclesie Basiliensis et divulgatum per omnes partes mundi inter Cristianos. Eciam divulgatum est in toto regno Boemie, itaque nemo potest excusari ab ignorantia illius decreti sacri concilii.

G 130r

175 Sed quia concilium iam dissipatum est et omnes cause ecclesiastice iam ad sedem apostolicam sunt translate et devolute, si ergo Boemi volunt, ut apostolicus continuet compactata, videlicet ut ulterius concedat et libertatem det communicantibus utramque speciem, necessarium est, sine quo non possunt continuari compactata: Primo, ut Boemi nullum compellant ad communionem calicis directe vel indirecte, qui non habuerit usum illius communionis. Secundo, nullus communicetur fatuus aut parvulus ante usum rationis. Tercio, illis concessa est, qui per se devote et reverenter postulaverint. Qui autem habuerit usum calicis communionis et non postulaverit devote et reverenter, nullus debet compelli, sed sit in suo libero arbitrio. Quarto, conceditur illis et non aliis | communio calicis, qui suscipient determinationem et decretum ecclesie de communione calicis, quitquid pro veritate catholica sit credendum et agendum. Si ergo Boemi non suscipient illud decretum, tunc nullam habent, nec habebunt concessionem aut licenciam ab ecclesia, quia compactata sunt, quod solum illis concessa est communio calicis, qui se conformant in fide cum universali ecclesia et quia istud decretum universalis ecclesia suscipit pro veritate catholica. Et discephare a veritate catholica unum

H 124v

163 periciam] *em. sec. CGV, periciem H 164 nec] neque V 165 ipsam] eam G | Datum] Datis V | solempni] solepni V 166 in'] *em. sec. CG, et H, et in V 168 concessa est] est concessa CG | Boemis] Boemis et Moravis tantum CG 170 ecclesie] ecclesie Romane CG | publicatum] *em. sec. CGV, publicum H 171 portis] in portis CG | divulgatum] divulgatum est CG | partes mundi] mundi partes G 173 excusari] ignorari vel excusari G | sacri concilii] *om. G 174 dissipatum est] est dissipatum CG 175 devolute] devolute, si ergo Boemi volunt habere licenciam communicandi sub utraque specie, iam oportet eos respicere sedem apostolicam CG | ergo] *om. O | Boemi volunt] volunt Bohemi G 176 compactata] compactata, ex quo per concilium non sunt completa CG | et] *om. G, ut O 177 est] est ista observare etc. O 177 /178 sine - compactata] quod non possunt aliter continuari compactata, nisi ista tenerint O 178 compactata] compactata, ista, que secuntur C, compactata, que secuntur G | ut] quod C | Boemi] domini Boemie G | compellant - calicis] ad communionem calicis compellant O 179 habuerit] *em. sec. V, habuit CH, habent G 179 /180 nullus communicetur] ut nullus communicet O 180 parvulus] *em. sec. CGV, parvulos H | illis] quod communio illa O 181 /183 Qui - arbitrio] *om. O 181 habuerit] *em. sec. GV, habuit CH 181 /182 calicis communionis] communionis calicis CG 182 reverenter] reverenter, sed vult se conformare cum ecclesia Romana et vult contentari sub una specie CG 183 conceditur] *om. O | communio calicis] *om. O 184 suscipient] *em. sec. CGV, suscipiunt H | determinationem] determinationem ecclesie O | ecclesie] *om. O 185 sit - agendum] credendum, tenendum et agendum O | Boemi] domini Bohemie G 187 concessa est] est concessa V | concessa - calicis] est concessa CG 188 in fide] *ad. sec. CGV 188 /189 universalis - suscipit] suscipit universalis ecclesia CG 189 /190 a - corpore] unum membrum a toto corpore in veritate catholica CG***************

190 membrum a toto corpore est inconueniens et absurdum. Et fideles non possunt
mutare fidem semel per ecclesiam determinatam, nec ecclesia potest mutare, que
sunt essentialia circa sacramenta, nec dispensare, sed ritus sacramentorum ex cer-
tis causis rationabilibus potest mutare vel dispensare. Et cum usus eukaristie non
195 mutare. Alia enim sacramenta essentialiter perficiuntur per usum, sic | quod usus
sacramenti est de essentia sacramenti. Istud uero sacramentum essentialiter perfici-
tur per consecrationem materie, sic quod usus eius non est de essentia sacramen-
ti, consequens tamen est ad sacramentum. Et dato, quod nullus eo utatur, adhuc est
essentialiter et perfecte [est] sacramentum.

200 Si uero Boemi dixerint „Hoc decretum suscipimus pro ueritate catholica“, bene
et optime dicent. Publicent illud decretum communi populo et declarent eius intel-
lectum, nam corde creditur ad iusticiam, ore autem sit confessio ad salutem. Et in
decreto ponitur: primo, quod communicare populum sub utraque specie non est
205 preceptum Domini. Secundo, quod communicare laycalem populum sub una specie
est consuetudo laudabilis ab ecclesia et a sanctis doctoribus aprobata et non licet
eam mutare absque licencia ecclesie, que ecclesia communionem sub una specie
non conficientibus sine causa rationabili non mutabit. Et si aliquibus ex privile-
gio speciali concessit, eandem habet auctoritatem ex certis causis rationabilibus |
210 destituere et interdiceret et specialiter illis, qui privilegiis abutuntur. Et cum omnia,
que non sunt precepta Dei, nec prohibita a Deo, illa sunt in manibus et potestate
ecclesie, qui ergo eam non audierit, erit sicut ethnicus et publicanus.

Sed antequam facta sunt compactata, data est ambasiatoribus Boemis publica
et plena audiencia sine omni impedimento, ut soli fatentur. Et ibi proposuerunt,
quecumque placuit eis, disputauerunt, interrogauerunt et responderunt. Et post
215 facta sunt compactata in ciuitate Pragensi. Post hoc, antequam facta est discussio
sive decretum, data est ambasiatoribus Boemis audiencia secunda, maior et longior
quam prima, ut per se fatentur Boemi, et post audienciam factum est | decretum.
Ecce, quam mature omnia facta sunt, puta compactata et decretum.

220 Que autem in sacro concilio pro materia calicis fuerunt proposita et responsa
ex utraque parte, quanto breuius potest fieri, dicendum, nam omnia sunt inexpli-
cabilia et tediosa. Primo domini ambasiatores Boemi dixerunt, quod de necessita-
te salutis et de precepto Cristi est communicare populum uulgarem sub utraque

191 nec] neque V 192 nec] em. sec. C, ut H, vel G, neque V | dispensare] dispensant G 193 rationabilibus] om. CG | vel] aut CGV | eukaristie] sacramenti eukaristie O 194 sacramentum] ad ipsum sacramentum O 200 dixerint] em. sec. CGV, dixerunt H 201 dicent] em. sec. CG, dicunt HV | decretum] om. CG 201 /202 intellectum] intencionem V 203 primo] ad. sec. CG 204 una] em. sec. GV, utraque CH 205 sanctis] santis V 207 non?] om. G 207 /208 privilegio speciali] speciali privilegio CG, preuilegio speciali V 208 habet] em. sec. CGV, habent H 209 illis] ad. sec. CG | privilegiis] preuilegiis V 210 nec] neque V 211 publicanus] em. sec. CG, publicanus HV 212 /229 Sed – speciei] om. V 212 ambasiatoribus] ab ambasiatoribus G | Boemis] Boemis in Basilea in concilio CG 213 sine] sed G | impedimento] em. sec. CG, in pedimento H 214 placuit] placuerunt CG 216 Boemis] Boemis in concilio CG 220 dicendum] dicetur CG | omnia sunt] omnia, que ibi dicta sunt et facta sunt, illa sunt quasi C, omnia, que ibi dicta et facta sunt, illa sunt quasi G 221 domini ambasiatores] ambasiatores domini CG 222 uulgarem – utraque] laicalem seu populum uulgarem sub duplici C, laycalem sive uulgarem sub duplici G

specie, sic quod consuetudo ecclesie non valet contra divinum preceptum, sed
tamen in omnibus illis dictis et probacionibus suis nec unum doctorem antiquum
225 vel modernum produxerunt, qui quescionem in propriis determinaret pro ipsis. | H 12 Sv
Sed contra eos producti sunt plures quam viginti famosi doctores, qui ex intencione
loquentes dicunt, quod communio calicis communi populo seu non conficientibus
non est de necessitate salutis, nec de precepto Cristi, sed sufficit eis ad salutem
communio unius speciei.

230

G 223 contra] om. G | divinum] em. sec. C, demum H 224 illis dictis] dictis illis G | probacionibus]
perturbacionibus G 225 quescionem] communionem G 226 eos] em. sec. CG, eis H 227 communi
populo] populo communi CG | seu – conficientibus] om. G

235

Sensus sacerdoti Martini Lupacz

Editio critica secundum:

240 O – cod. Archiv Pražského hradu Praha, Knihovna Metropolitní kapituly O 74,
fol. 39r–48v

- 1 Sensus seu intellectus compactatorum verus ea contra sinistre intelligentes, hic
describitur per s<acerdotem> M<artinum> Lu<pacz>

De compactatis quidam hostis Boemorum aspere pungens Bohemos et Mora-
5 wos scribit, que non intelligit, neque de quibus affirmat dicens primo in rubrica:
„Notate diligenter, quod Boemi non tenent id, quod promiserunt.“ Post hoc ponit
ista quinque dicens:

„Videamus, si tenent illud, quod promiserunt sacro concilio. Sacrum enim conci-
10 lium decrevit: primo, quod Boemis et Moravis concessa est communio calicis solum
illis, qui habent usum illis communionis, et non aliis. Secundo, quod solum est illis
concessa, qui conformant se cum ecclesia Romana in fide et ritibus, et unitatem
ecclesiasticam tenentibus. Tercio, solum illis, qui habent usum rationis et qui devote
15 postulaverint. Quarto, quod sacerdotes communicantes sub utraque specie semper
dicant populo communicanti, quod totus et integer Cristus est tam sub specie panis,
quam vini. Prospiciat ergo quilibet racione utens, si Boemi ista tenent, et videbit
oppositum. Quinto, in eadem sacri concilii concessione ponitur, quod communio
calicis conceditur usque ad discussionem et ly<cenciam>. ‚Et’ coniunctio non solum
20 et si discussionem accipietis, ulterius procedemus in compactatis, scilicet si persevera-
veritis in desiderio communionis, dabitur vestris sacerdotibus licencia communicandi

6 Notate – promiserunt] non inveni 8 /23 Videamus – unum] vide supra p. 73–74

sub utraque specie. Si vero cessabitis a desiderio audita discussione, tunc non erit difficultas, erimus unum.“ Hec ille in compactatis.

25 | Ad hoc respondendo: in primis dico audacter, quod quicumque hoc conpinxit, O 39v
compactata non intelligit, sed loquitur sicut cecus de coloribus. Nullius enim
horum quinque verborum est verum, sed quodlibet falsum. Nam in primo verbo
dicit, „*quod Boemis et Morawis concessa est communio*“, quod manifeste falsum est,
cum nunquam nobis eam concesserunt, nec dederunt, nec indulserunt, nec aucto-
30 rissaverunt, nec hoc ab eis aliquando optavimus, ymmo si gloriarentur eam nobis
concessisse aut quovis modo auctorissasse, audacter negaremus, cum non alicuius
aut aliquorum aliorum auctoritate quam auctoritate domini nostri Iesu Christi et
auctoritate ecclesie, vere sponse ipsius, hanc communionem, ut compactata testan-
tur, habemus, ut omne os obstruat. Ideo in concilio in plena omnium sessione clare
35 protestati sumus omnibus et singulis dicentes: „*Quod aput nos communio non*
est magis veritas vobis omnibus consencientibus, quam omnibus contradicentibus.
Nobis enim est auctoritas sufficientissima, quod est veritas ewangelica.“

Secundo dicit iste hostis compactatorum ignarus, „*quod solum illis concessa*
communio calicis, qui conformant se cum ecclesia Romana in fide et ritibus et uni-
tatem ecclesiasticam tenentibus.“ Hec ille. Hic debet scire iste hostis compactato-
40 rum ignarus et omnis homo, quod cum dicitur in compactatis „*fidei et [Christi] ritui*
universalis ecclesie conformibus“, ista duo verba „*fidei et ritui*“ non sunt sic nude et
simpliciter ibi ponita, prout iste ignarus ea ponit, sed sunt isto modo moderata et
circumstancionata, quod per verbum fidei intelligimus et intelligi volumus „*verita-*
tem primam et omnes alias credendas veritates, secundum quod manifestantur in
45 *scripturis sacris et doctrina | ecclesie sane intellectis.*“ Hec compactata. Et quam ad
istum sensum sumus conformes! Et omnis homo sub pena eterne dampnationis
tenetur conformere se in fide cum ecclesia non solum Romana, sed quod potissi-
mum est, cum ecclesia catholica per universum mundum dispersa et dilatata. Cum
enim ecclesias particulares, ut est Romana et similes, contingit et contingebat sepe
50 labi in hereses et errasse in fide, ut patet de pluribus papis propter hereses et mores
de papatu destitutos et abiectos, similiter cum non solum ecclesia, sed universalis
ecclesia multum equivoce accipiatur, propter hoc necessitati sumus hec duo ver-
ba „*fidei et ritui universalis ecclesie conformibus*“ si illa provide circumscribere, ut
per verbum *fidei* intelligatur prima veritas et omnes credende veritates, secundum
55 quod manifestantur in scripturis etc., ut prius dicendum est, quod manifeste in
textu compactatorum habetur sigillatum. Alias sine hac circumstantia conformari
in fide cum ecclesia Romana moderna absit, absit! Eligibilior esset mors quam hec
universalis fides. Propter hoc in tota serie compactatorum nullibi dicitur *fidei* aut
fides Romane ecclesie, nec fuisset admissus iste terminus multis equivocacionibus
60 contenciosis involutus, ut sciunt iuriste etc. Cum autem dicitur „*ritui universalis*
ecclesie conformibus“, sic moderatum est hoc verbum *ritui* in textu, quod „*cum*

40 /41 fidei – conformibus] AČ III, p. 399, 405, 423, 424; MC I, p. 496, 498, 650, 653, 655; UB II, p. 461, 462 43 /45 per – intellectis] AČ III, p. 405, 424, 435; MC I, p. 498, 651, 653, 654, 655; UB II, p. 462 61 /64 cum – servantur] AČ III, p. 405, 424, 435; MC I, p. 498, 651, 653, 654, 655; UB II, p. 462

dicitur de ritibus universalis ecclesie, intelligitur et intelligi volunt non de ritibus spiritualibus, de quibus in diversis provinciis diversa servantur; sed de ritibus, qui communiter et generaliter circa divina servantur.“ Hec ibi in compactatis.

65 | Tercio dicit et scribit iste hostis compactatorum ignarus, quod „*solum illis, qui* O 40v
habent usum rationis et qui devote postulaverint“ est communio calicis admissa seu concessa. Hec ille. Ex hiis manifeste patet, quod iste, qui hec scribit, compactata nescit et si vidit, non intelligit, nam hoc modo scriptum est in compactatis: „*Et articulus ille in sacro concilio discutietur ad plenum, quoad materiam de precepto, et*
70 *videbitur; quid pro veritate catholica circa illum sit tendendum et agendum pro utilitate et salute populi Christiani. Et omnibus mature et digeste pertractatis, nichilominus si in desiderio habendi dictam communionem sub duplici specie perseveraverint, hoc eorum ambasiatoribus indicantibus, sacrum concilium sacerdotibus dictorum regni et marchionatus communicandi sub utraque specie populum, eas videlicet per-*
75 *sonas, que in annis discrecionis constitute reverenter postulaverint, facultatem pro utilitate eorum et salute in Domino largietur.*“ Hec compactata.

Sensus est, quod post discussionem, an communio eucharistie sit de precepto, vel non, ipsum concilium debuit dare facultatem non nobis, sed generaliter omnibus sacerdotibus adversariis communicandi populum sub utraque specie hoc nostris in
80 concilio ambasiatoribus indicantibus. Hoc eciam Sigismundus, pro tunc imperator, sub sigillo magestatis sue testatur pro ipso concilio dicens: „*Litera per sacrum concilium Basiliense omnibus tam in regno Boemie, quam in Moravia constitutis dabitur sub utraque specie communicandi.*“ Hec imperator.

| Et quia iam concilium de precepto diffinivit et conclusit, ambasiatores eciam O 40v
85 nostri in concilio habendi communionem calicis desiderium manifeste proposuerunt, cum communionem eucharistie esse preceptum Domini efficaciter, usque ad unguem probaverunt, similiter communionem parvulorum evidentissime ewangelicam esse coram omnibus ostenderunt, concilium vero Basiliense nunquam facultates aut literas pro communionem calicis dedit, nec dabit, cum iam vento dissensionis
90 dissipatum sit. Iudicet hec omnis homo, si sacrum concilium mentitur salvam reverenciam beati Petri! Nec mirum, cum Eugenius papa, acerrimus inimicus et capitalis hostis concilii Basiliensis, per omnia anathematisavit ipsum concilium, omnes determinaciones concilii preter sola compactata cum Boemis facta, ipsumque concilium irritando, anulando et revocando. Non concilium, sed conciliaculum, id est latronum
95 conventiculum persepe vocitandum. Quatuordecim siquidem annis continue stetit concilium et nihil sine papa preter compactata concludere potuit, quamvis continue scribebatur, dicebatur et pro articulo fidei affirmabatur, quod in Spiritu Sancto legitissime congregatum fuerit. Nonne eciam pulcre de mendacio communicentur,

68 /76 Et – largietur] AČ III, s. 399–400, 423; MC I, s. 496, 655; UB II, p. 461–462 81 /83 Litera – communicandi] AČ III, p. 430; MC I, p. 663

65 Tercio] *em.*, Secundo O 71 /72 nichilominus] *em. sec.* AČ III, p. 400, nullobus O 76 largietur] *em. sec.* AČ III, p. 400, largiretur O 90 /91 salvam reverenciam] *em.*, salva reverencia O 95 vocitandum] *em.*, vocitando O 98 communicentur] *em.*, communicuntur O

100 cum literas, quas pro homestate huius regni, ne quis amplius pro communione calicis nos infamet, ut textus compactatorum testatur, dare debuerunt tam legati, quam concilium, nunquam tamen dederunt, nec dabunt?

105 | Sed iam ad propositum redeundo, quomodo iste hostis incertus et inexpertus negotiarum audacter dicit, quod communio calicis solum sit data illis, qui habent usum rationis, cum nunquam fuit factum, nec datum, nec concessum? Fuit tamen promissum et compactatum, sed non completum. Item cum compactata eque bene sonant pro communione parvulorum, sic adultorum auctoritate domini nostri Iesu Christi et ecclesie, vere sponse eius. Dicitur enim simpliciter: „*Illi et ille, qui talem usum habent, communicabunt sub utraque specie.*“ Ubi tamen parvuli talem usum habentes non excluduntur, sed includuntur. Quomodo ergo ipsi parvuli possunt per se et reverenter et devote postulare usum rationis non habentes? Nonne ergo magis et melius intelligitur de ipsis adversariis calicis adultis, quibus concilium facultatem, si quam habuit, elargiri sic communicandi debuit? Sed forte ideo non dedit, quia quod daret, non habuit, cum papa ipsum concilium usque ad feces penitus pessimavit et ad depositionem electi sui, dicti Felicis, suis excommunicationibus et aggravacionibus compulit, finaliter ad inexpiabilem et ipsorum et electi eorum confusionem turpissimam.

115 Quarto scribit iste hostis de compactatis, quod sacerdotes communicantes sub utraque specie semper debent dicere communicantibus, quod totus et integer Christus est tam sub specie panis, quam vini et addit: „*Prospiciat ergo quilibet ratione utens, si Boemi ista dicunt, et videbit oppositum.*“ Hec ille.

120 | Hic iterum iste scriptor versipellis iniuriam Boemis facit. Credimus enim et credidimus in sacramento eukaristie tam sub specie panis, quam vini esse totum Deum et hominem et totam sanctam trinitatem adorandam omni devocione. Et istam fidem parati sumus confiteri coram omni populo Cristiano et tenentes oppositum vocamus erroneos. Quod si forte facit vim in hoc verbo *semper*, cum dicitur, „*semper dicant populo communicanti etc.*“, itaque nunquam circa communionem populi obmittamus hoc verbum. Manifestum est, quod hoc non oportet, cum multa sint alia incomparabiliter utiliora et necessaria fidei ibi dicenda et tamen non continue dicuntur. Eciam quomodo est iste modus loquendi Spiritus Sancti, ut hec dictio *semper* continue sine intercisione omnino includat? Nonne Salvator dicit: „*Ego semper docui in synagoga et templo*“, id est frequenter? Item, dixit David ad filium Ionate, 2 Regium 9, ut semper comedat panem in mensa eius, id est sepe et non continue. Item, „*semper laus eius in ore meo*“. Item, Exodi XIII: „*Lex Dei sit semper in ore vestro.*“ Et multa Spiritus Sanctus loquitur similia. Timendum est ergo, ne illius hostis malitia magis ista exaggeretur, quam religionis amor.

99 /101 literas – concilium] cfr: AČ III, p. 399, 404; MC I, p. 495–496, 498, 501–504; UB II, p. 463–464
 107 /108 Illi – specie] AČ III, p. 399, 423, 424; MC I, p. 496, 650, 653, 655; UB II, p. 461, 462 126 semper – etc] AČ III, p. 400, 424; MC I, p. 496, 655; UB II, p. 462 131 Ego – templo] Jan 18, 20 131 /132 dixit – eius] cfr: 2Sam 9, 7 133 semper – meo] Žl 34, 2 133 /134 Lex – vestro] Ex 13, 9

123 Deum] em., Dium O 130 continue] em., continuacie O

Quinto ponit iste hostis compactatorum ignarus, „*quod communio calicis conceditur usque ad discussionem*“, scilicet de precepto, ut predictum est. Hec ille. Quod si verum, quomodo ergo imperator in compactatis promittit pro ipso concilio et pro se ipso et suis omnibus dicens: „*Volumus, ut per nostros | successores in futuro* O 42v
140 *pro perpetuo singula eis, scilicet Boemis et Moravis, teneantur et plene conserventur*“? Hec imperator obligans eciam suos successores, reges et imperatores, pro perpetuo ad tenenda compactata. Hoc non est usque ad discussionem solum. Item si compactata et per consequens communio calicis haberent virtutem solum usque ad Basiliensem discussionem, quomodo stant mandata sic in compactatis exarata?
145 „*Reverendis in Cristo patribus archiepiscopo Pragensi, Olomucensi et Lithomyssensi episcopis, qui sunt, vel pro tempore erunt, universisque et singulis ecclesiarum prelati curam habentibus animarum in virtute sancte obediencie precipiendo districte mandamus, quatenus illis personis, que usum habent communicandi sub duplici specie, iuxta formam in priori capitulo contentam sacrum ecclesie sacramentum sub*
150 *duplici specie, requisiti, prout ad unumquemque pertinet aut in futurum pertinebit, ministrent. Et pro necessitate plebis, ut non negligatur, faciant ministrare. Et hiis nullatenus resistere aut contraire presumant.*“ Hec compactata sigillata.

Ubi eciam predictis episcopis mandatur, ut scolares ordinent, qui sic populum facti sacerdotes communicare vellent sub pena, et hoc in futuris episcopis mandatur, ut predictum est. Quomodo ergo solum usque ad discussionem Basiliensem, cum iam ante hoc compactata fuerant et similiter per omnia consumata, | sigillis O 43r
155 utriusque partis roborata et usque hodie sic scripta et munita servantur illesa? Quomodo iterum verum est, quod consequenter hostis iste addit dicens: „*Si discussionem suscipietis, tunc ulterius procedemus in compactatis*“, cum ante discussionem longe prius fuerant compactata omnino consumata, itaque nullomodo in eis ulterius procedi possit eis aliquid addendo vel diminuendo nec unum iota? Nec ipsa discussio est de correctione compactatorum, sed extranea omnino, ex quo manifeste patet, quod iste scriptor non novit compactata, qui culpatur Boemos non intelligens illa.

165 Item dicit ulterius iste hostis Boemorum: „*Si Boemi volunt, ut apostolicus continuet compactata, videlicet ut ulterius concedat, ut libertatem det communicantibus utramque speciem, necessarium est ista observare etc.*“ Hic dicitur, quod non necesse habemus, quod papa det nobis aliquam libertatem sic communicandi, cum ista faciamus et habemus auctoritate domini nostri Iesu Christi et auctoritate ecclesie, vere sponse eius. Sic concilium et compactata pro nobis hoc testantur et pro magno honore regni et marchionatus et omnium ubicumque sic communicandum ducimus, quod non auctoritate ipsorum aut pape, sed auctoritate Christi et vere ecclesie, non pretense ecclesie, hoc habemus. Nisi iste hostis velit intelligere per
170

139 /141 Volumus – conserventur] AČ III, p. 431; MC I, p. 664 145 /152 Reverendis – presumant] AČ III, p. 424–425; MC I, p. 650, 653, 656; UB II, p. 463–464 165 /167 Si – etc] vide supra p. 75

136 compactatorum] em., copactatorum O 145 Pragensi] em. sec. AČ III, p. 424, Pragensis O

175 libertatem pape pacem, itaque nos papa dimittat in pace | et ewangelica libertate, O 43v
 quod multum et a papa et ab omni vivente optamus, cum scriptum sit „*cum omni-
 bus hominibus pacem habentes*“. Sciunt eciam luce clarius omnes finitime et vicine
 huius regni naciones, quam bonum et quam dulce est pacem cum Boemis habere,
 cum ante non multos annos vix eam et cum difficultate concilium cum imperatore
 180 precibus et humilibus placitandibus a Boemis obtinuerunt. Hanc libertatem nobis
 dari optamus.

Eciam cum hic sit mencio de quadam per concilium fienda discussione, scien-
 dum est, quod non debuit fieri discussio de communionem calicis, an sit licita aut
 utilis aut ewangelica aut illicita, cum fuit et est in compactatis conclusum, quod
 185 est utilis et salubris. Sed debuit fieri discussio, utrum communio eukaristie sacra-
 mentalis cadit sub precepto et sub pene eterne dampnacionis, vel non. Hoc solum
 discuti debuit et non de utraque specie, cum iam fuit ante in compactatis sufficien-
 ter discussa et conclusa pro veritate ewangelica. Quicquid ergo post compactata
 in concilio tarde ipsi per se finxerunt de communionem unius speciei, nihil pertinet
 ad compactata, ymmo nec apud eos valet ista conclusio, nec discussio predicta,
 190 cum omnes conclusiones, omnes sentencias et determinaciones concilii Basilien-
 sis sedes apostolica per Ewgenium anathematisavit preter sola compactata cum
 Boemis facta, ut ipsius Eugenii bulla testatur. Non quod omnia | et singula reputet O 44r
 apostolicus erronea et falsa, sed nulla, quantumcumque vera racione determina-
 tionis ipsorum, recipiuntur ut vera, quod vere argumentatur similiter ex illo, quod
 195 supremus presidens concilii illius, qui tenuit locum pape, dolose concilium demen-
 tavit. Ipse, scilicet Julianus, concilium astutissime tamquam presidens quasi contra
 papam animavit et occulte partem pape tenuit, quod rei eventus demonstravit, cum
 deprehensus vix ad papam cum auditore ignis incendium evasit. Et tandem regem
 Polonie periurio fermentavit et innumerabiles Cristianorum exercitus per violacio-
 200 nem iuramenti in manus Turcorum tradidit.

Post hec iste hostis Boemorum quatuor quidem scribit puncta hec dicens:
 „*Quod non possunt aliter continuari compactata, nisi ista tenuerint: primo, ut Boe-
 mi nullum ad communionem calicis compellant directe vel indirecte. Secundo, ut
 nullus communicet fatuus aut parvulus ante usum racionis. Tercio, quod communio
 205 illis concessa est, qui per se devote et reverenter postulaverint. Quarto, illis et non
 aliis, qui suscipiunt determinacionem ecclesie et decretum de communionem calicis,
 quicquid pro veritate catholica credendum, tenendum et agendum.*“ Hec ille.

Ad ista quatuor verba breviter et audacter dicimus, quod nihil horum habetur in
 compactatis, nec verba, nec sensus. Unde audacius talium, quod audent | ista scribe- O 44v
 210 re et dicere et compactata vocando in publicum dare ad legendum! Boemi vero, qui

175 /176 cum² – habentes] *non inveni*, cfr: AČ III, p. 399, 404, 422, 428; MC I, p. 495, 498, 501–504, 650, 651, 652, 654, 655, 663; UB II, p. 463–464 190 /194 cum – vera] cfr: MC II, p. 1033–1040 202 /207 Quod – agendum] *vide supra* p. 75

194 vere] *em.*, veri O 205 illis] *em.*, illa O

sunt de veritate, qui compactata condiderunt et consumaverunt, tacent et isti vane
gelantes fermentant hominum mentes. Nonne in legibus hoc proverbialiter dicitur:
„*Illis est leges interpretari, cuius est condere*“? Et quamvis hec sentencie non sunt
compactatorum, gauderemus tamen ad eas respondere et confidentes in Domino,
215 qui est veritas vincens omnia, [quod] oppositum earum diceremus et probaremus
esse verum unia voce, quod scriptum sine dispendio breviter non, existimo, posse.

Post hec scribit iste hostis et ponit XI articulos per ordinem, dicens in rubrica:
„*Si ista Boemi tenuissent et tenerent, forte libertaretur eis communio duplicis speciei.*“
220 Hec ille. Iam dicendum est superius, quod non est necessaria libertate
aliquam preter libertatem evangelicam. Si per libertacionem intelligit auctoritatem
et approbacionem, nonne est sufficientissima auctoritas, maior auctoritate tocius
mundi, quod hoc facimus auctoritate domini nostri Iesu Christi et auctoritate vere
sponse eius? Et hoc nobis concessi sunt et scripserunt inimici calicis dominici et
225 quoque evidencius testimonium quam ab initio tam persone, quam cause, ut dicunt
canones, [testimonium] dederunt in compactatis, non auctoritatem nec potest addi
supra auctoritatem Christi et vere sponse ecclesie eius. Sed nec hoc testimonium
optamus, nisi propter adherentes ipsis et subditos eorum, cum perante ea | multis
230 temporibus et annis sine requisicione ipsorum, ymmo ipsis contradicentibus et
regnum sepe numero validissime incidentibus, hunc ritum auctoritate Christi tenuimus
et hac auctoritate et non alia usque huc tenemus et cum Deo tenebimus.
Sed est apud nos pregrande miraculum tante audacie modernorum quorundam,
quod audent communicare sub una specie, medio tantum sacramento, cum tamen
nullum sanctum, nec magnum, nec minimum possunt habere pro tali communione
235 medii sacramenti, videlicet qui sic aliquando populum communicasset sub una
specie tantum, nec Christum, nec apostolum, nec de primitiva ecclesia, nec moderna
nullum possunt invenire pro se. Ymmo cum in pleno concilio petivimus, quis
incepit talem communionem sub una specie, sive bonus, sive malus, sive plures,
responderunt pacientissime post aliquot dies cum magna deliberacione dicentes
„quod propter nimiam antiquitatem facti non possumus scire, quis hoc incepit.“
240 Ecce, quam gloriosum et efficax fundamentum huius fidei! Et cum diceremus eis:
„Nonne incomparabilior et maior est antiquitus, ex quo mundus creatus et Christus
natus est et horum possumus et dies et horas numerare? Et quomodo hanc antiquitatem
nescitis, si est alicubi solempniter statutum? Sed quia negligencia sacerdotum
245 successive et per modicum induxit hoc etc.“

Hic vero diligenter est notandum, quia Deo agente oblivione percussi sunt et
cecitate sicut inimici Elisei ipsi, videlicet legati concilii | una cum concilio, quod per
omnes annos, quibus compactata condebantur; nec unicum verbum, nec iota de
245

213 Illis – condere] Thomas AQUINAS, *Summa theologiae* 2/1, q. 96, a. 6, arg. 2; *cfr. Codex Iustinianus* 1.14.12 §§ 3–5 215 qui – omnia] *cfr.* 3 Ezd 3, 12; 4, 34 218 /219 Si – speciei] *non inveni* 245 /246 Deo – ipsi] *cfr.* 2Král 6, 18

232 tantum] *em.*, tamen O

250 communionem sub una specie inseruerunt usque dum in Gliglawia, cum iam compactata omnino fuerunt consummata, diu dissimulantes legati suum ultimum sigillum appendere, tercio die sparsis manibus dixerunt nobis: „Illud sigillum iam de iure optantibus quid possumus facere? Erravimus et decepti sumus.“ Nos vero cum gaudio hoc accepimus, nichilominus imperatore agente necessitati sunt sigillum appendere. Postea vero cum se miseri deceptos et neglectos, ut dicendum est, cognovissent, quanto celerius ad concilium redire festinaverunt, sed iam compactatis in Praga obseratis concilium volens id, quod in compactatis neglectum et Deo volente obmissum, supplere. Tunc primo statutum de communionem sub una specie fecerunt super nulla scriptura, nec super canone aliquo hoc fundare valentes. Scripserunt: „*laudabilis consuetudo communicandi laycalem populum sub una specie etc.*“ Quia ex quo nec minimum sanctum, qui sic populum communicasset, 260 invenire possunt, super quo fundarent suum statutum, non habent nisi in consuetudine. Sed statutum suum tarde dictaverunt, quia iam compactata ita firma fuerunt, quod eis nec una sillaba addi potuit aut aliquando poterit. Ideo statuum eorum nullum habet cum compactatis participium, sed tanquam volatile | et in fide scripture non fundamentale penitus exsufflatum primo per ecclesiam et per Eugenium papam. Ex quibus manifeste patet, quod communio tantum sub una specie nec in scriptura canonica, nec in compactatis, nec in aliquo sancto habet fundamentum Deo pro nobis melius providente, cuius auctoritate et auctoritate ecclesie, vere sponse eius, habemus communionem utriusque speciei, ut compactata testantur et Basiliensis ecclesia. Et antequam testarentur, ipsam prius habuimus auctoritate predicta. 270

Quantum vero ad illos XI articulos, quorum quidam super nuda et usitata fundantur consuetudine, sed in nulla fide scripture, quidam vero contra fidem ecclesiasticam, quidam super fide sine fundamento usitata, hiis omnibus breviter respondetur, singulis omnibus: Habemus compactata. Pro fide ea tenere debemus, 275 que fundantur in scripturis sacris et in lege Dei et in doctrina ecclesie sane intellectis.

De ritibus vero, quod solum illos, qui communiter et generaliter circa divina servantur, non negantes et alios habendo circa hoc distinctionem inter ritus, qui sunt simpliciter ritus et non fides, et inter ritus, qui cadunt sub fide et sunt fides, 280 ut ritus baptisandi, communicandi, ungenti et sic de aliis.

Item nota, quod compactata testantur et ponunt mensuram futurarum, que inter nos et nostros emulos contencionum remedium tale: „*quod Boemi in omnibus emergentiis stare volunt | dictamini iudicis ex unamini consensu in Egra compactati.*“ „*Item dixerunt legati sacri concilii, quod iudex ille, qui nominatus et expressatus fuit in concordatis in Egra, fuit, est et erit iudex in omnibus credendis in ecclesia* 285

258/259 laudabilis – etc] MC II, p. 1112 282/284 quod – compactati] AČ III, p. 412; MC I, p. 501 284/287 Item – assistente] AČ III, p. 406; MC I, p. 498

257 canone aliquo] *em.*, canonem aliquem O 273 fide] *em.*, fidem O | usitata] *em.*, usitatam O

sancta Dei et secundum illum sacrum concilium procedere intendit in omnibus gratia Spiritus Sancti assistente.“ Hec compactata. Ex quo clare patet, quod quecumque sunt ex fide tenenda, omnis emergens controversia per iudicem in Egra descriptum sunt complenda.

290 Iudex in Egra ex unamini consensu utriusque partis electus et deputatus est iste: lex Dei, praxis Christi et apostolorum et ecclesie primitive et doctores fundantes se veraciter in eadem, scilicet lege Dei. Hec in Egra, anno Domini M^o CCCC^o III°, cum voluissemus primo ire in Basileam, quia ibi venerant legati cum auctoritate tocuis concilii evocantes nos ad concilium, timentes, que ne Eugenius, hostis eorum, preoccupet nobiscum facere ligam et amiciciam. Cum ergo cepissemus tractare cum
295 dictis legatis de modo standi, agendi et concludendi in concilio, volebant ipsi legati, quod simpliciter committamus nos in manus concilii et in omnibus causis stemus ecclesie iudicio, id est iudicio concilii, quia ipsi sine rubore vocabant se ecclesiam. Nos vero respondimus, quod „cum simus partes et altercacionibus divisi in fide,
300 superflue essent omnes disputationes | nostre, ymmo inutilis labor eundi ad concilium – sufficeret nobis gratiam petere a vobis. Opportet ergo necessario iudicem et fronesum, id est providentem, dividendem et causas decidentem esse inter nos.“ Ideo hunc nobis iudicem pro agendis in Basilea et ubicumque pertractandis constituimus in Egra pro tunc et semper.

305 Sed adhuc volo semel hunc hostem Boemorum modicum verbo veritatis punge-re propter verbum, quod in hoc scripto audacter sine fundamento ita ponit dicens: „Cum usus sacramenti eukaristie non est de essentia sacramenti, sed consequens ad ipsum sacramentum, ecclesia potest ipsum mutare.“ Hec ille.

310 Quod si verum esset, sequeretur, quod ecclesia posset omnes gratias et virtutes huius sacramenti tollere et per consequens ipsum corpus Christi annullare, cum ipsa virtus corpus Christi dicitur et est corpus Christi iuxta sententias doctorum sanctorum. Cum enim usus sacramenti potissimus sit propter plenitudinem gratie sacramenti et ecclesia secundum istum hostem potest tollere seu mutare usum ipsius, sequitur, quod potest mutare gratiam et sic illud, quod est esenciale et substanciale huius, et evacuare penitus omnem plenitudinem graciaram a sacramento, que
315 sunt nobilissimus usus huius sacramenti, quo nullus melior. Quomodo enim iste hostis aliter potest salvare canones antiquorum sanctorum, quos recitat Magister in 4° Sententiarum distincione 25, quod heretici non faciunt sacramenta, | nec conficiunt, sed quod omnia apud eos sunt inania, nisi isto modo, quod sacramenta
320 eorum non habent effectum et utilitatem in suscipientibus ea, quamvis conficiunt, sed corpus Christi non faciunt, id est dantes et accipientes nullum effectum, utilitatem et gratiam accipiunt? Quamvis autem heretici, ut puta symoniaci et salificatores scripture et similes, nichil conferunt, sacramenta tamen per eos facta, utpote

291 /292 lex – Dei] *cf.*: MC I, s. 220 307 /308 Cum – mutare] *vide supra* p. 76 318 /319 quod – inania] *cf.*: Petrus LOMBARDUS, *Sententiarum libri quattuor* 4, d. 25, c. 1, par. 3

299 altercacionibus] *em.*, alternacius O 317 recitat] *em.*, recitas O

325 sacramentum eukaristie, nichilominus gracias et usum graciaram in se virtualiter
ita continent, quod nec Romana, nec Pragensis, nec aliqua particularis ecclesia,
ymmo nec sancta universalis vere ecclesia potest ipsum usum graciaram ab ipso
sacramento sive per bonum sacerdotem, sive per hereticum facto efficaciter tollere,
cum secundum istum hostem alias posset ecclesia omnia et singula sacramenta
facere inania et evacuare ab omni gracia.

330 Sed ne videatur huic verbo *usus* inconsuetam adaptare sermonem, nonne et
beatus Hilarius hoc modo loquitur de proprietatibus divinarum personarum dicens
„In patre esse eternitatem, in filio speciem, in munere usum“? Quid vero sit usus
sacramenti huius, docet Thomas parte 3, articulo primo dicens: *„Hoc sacramentum*
335 *ex se ipso habet virtutem conferendi gratiam, nec aliquis habet gratiam ante susce-*
pcionem huius sacramenti, nec in aliquo voto ipsius, vel per se ipsum sicut adulti,
vel voto ecclesie ut parvuli. Unde ex efficacia virtutis eius est, quod ex voto ipsius, id
est desiderio, aliquis gratiam consequetur; | per quam spiritualiter vinificetur. Restat
340 *igitur, ut ipsum sacramentum realiter servatur, ut gracia augeatur et vita spiritualis*
perficiatur.“ Hec Thomas. Ex quo patentissime patet, quod vera ecclesia communio-
nem sacramentalem eukaristie parvulis desiderat et desiderare tenetur, et potest
ex opposito concludi, quod ecclesia, que communionem eukaristie parvulis non
desiderat, non est vera ecclesia, nec valet color dicere: *„Volentis sufficit parvulis*
345 *solum desiderium ecclesie et non actualis communio sacramenti, quia desiderium*
ecclesie est spiritualis communio seu manducacio.“ Ideo tali colori respondetur
per ipsum Thomam, quod illud desiderium nihil valet, dum actu non manducatur,
quando haberi potest. Dicit enim ipse Thomas parte 3, articulo XI°. *„Spiritualis man-*
ducacio includit votum seu desiderium percipiendi hoc sacramentum, ideo sine voto
percipiendi hoc sacramentum non potest haberi salus. Frustra enim esset votum, nisi
350 *impleretur, quando opportunitas adesset.“* Hec Thomas et plura ibidem. Si vero in
hoc loco vult hostis nomine *usus* intelligere ipsam sacramentalem communionem,
manducacionem et bibicionem nudam seu simplicem, dicens, quod illam ecclesia
potest mutare, mirum erit, cuius utilitatis esset amplius sacramentum eukaristie,
cum principalissima causa institutionis huius sacramenti sit, ut in memoriam eius
summatum, manducetur et bibatur. Et hoc usu sublato necesse erit et hoc, quod est
355 ad hunc | finem, tollere. Cum causa sit finis omnium causarum, cessante autem
causa necessario cessabit et effectus, sicut nullo adessente conviva ad quid convi-
vium, nullo unquam apparente bibente ad quid thaberna, nullo consequente audito-
rio superflua est predicacio. Plura, quam oportet, presumuntur de potestate huius
ecclesie. O, presumpcio nequissima! Unde creata est? Cooperire aridam maliciam
360 et dolositatem illius etc.

O 48r

O 48v

332 In - usum] Hilarius DE POITIERS, *De trinitate libri duodecim* 2, c. 1 333 /339 Hoc - perficiatur] Thomas AQUINAS, *Summa theologiae* 3, q. 79, a. 1, ad arg. 1 346 /349 Spiritualis - adesset] *Ibidem*, q. 80, a. 11.

324 nichilominus] *em.*, nullobus O 332 Quid] *em.*, Quis O 351 simplicem] *em.*, simplem O

SUMMARY

Papoušek versus Lupáč: Discussions on the Interpretation of the Basel Compacts from the Mid-Fifteenth Century

It was unknown in the historiography that the Utraquist Martin Lupáč used his polemical treatise *Sensus* to respond to the tractate *Edicio* by the Catholic Jan Papoušek of Soběslav, specifically to the passage in which Jan of Soběslav expounded upon his understanding of the Compactata, which was the concordat between the Council of Basel and the Bohemian and Moravian Hussites from 1436. The main theme of the study is a thorough description and analysis of the crucial parts of both treatises, through which it is shown that Lupáč interpreted the agreement on communion to the laypeople in an absolutely different way than Papoušek did. Whereas the Catholic author did not hide his conviction that the consecration of communion of both kinds by the Council of Basel had the character of a temporary license (the validity of which ended *de facto* with the issuance of the decree *Ut lucidius videatur* at the end of 1437), his Utraquist rival saw the validity of the Compactata as unlimited in time. In stark contrast with Papoušek, he emphasized the church's approval of the practice of *sub utraque specie* should be understood as consent and not as granting of the right of the chalice because this practice comes from God himself. Significant differences between the two authors were also found in the case of the interpretation of a never-published document by which the council, according to the wording of the Compactata, authorizes Bohemian and Moravian priests to provide communion of both kinds to laypeople upon request. Jan Papoušek clearly considered this document as a new license for Utraquists with regard to which the Bohemians and Moravians could address the Pope himself after the dissolution of the Council of Basel. On the contrary, Martin Lupáč presented this document as a command to all Catholic clergy in Bohemia and Moravia to serve the chalice to those laypeople who ask for it. A no less interesting point of friction is the allowance of children to take communion: According to Papoušek, the Compactata forbid this practice; whereas according to Lupáč the agreements do not contain any ban on the children taking communion.

Besides this, the study presents the fates of both men, which point to some ambiguities in the sources and the author subsequently tries to determine the period in which the two examined tractates could have been written. In the case of the *Edicio*, it is shown that Papoušek's work was completed between 1449 and 1453, revising the earlier view of H. Boehmer who proposed a range of 1448–1451. Sources associated with Enea Silvio Piccolomini, who obtained an anthology of documents by Jan Papoušek, were used to date the *Edicio* more precisely. In the case of Lupáč's treatise, the *terminus a quo* listed by F. M. Bartoš (April 1449) is shifted to the end of the second half of 1449, but the author agrees with 1462 as the *terminus ad quem*. The hypothesis that Lupáč completed his polemics in the middle of the 1450s at the latest nevertheless seems to be very likely.